

YAPAY ZEKA VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Süleyman DOST*

ÖZ

Teknolojik gelişmeler, internet ve sosyal medya, haber, bilgi ve düşüncelere ulaşma ve paylaşmayı daha kolay hale getirmiştir. Yaşanan bu gelişmeler aynı zamanda, hukuka aykırı bir şekilde ifade özgürlüğüne müdahale fırsatlarına da yol açmıştır. Çevirim içi platformlara sürekli bir şekilde insanın üstesinden gelemeyeceği miktarda içerik yüklenmektedir. Bu içeriklerle ilgili olarak özellikle arama motorları ve sosyal medyada yapay zeka yoluyla içerik kişiselleştirme ve içerik denetimi yapılmaktadır. Bu nedenle internet kullanıcılarının hem ifade özgürlüğü sınırlanmakta hem de daha sınırlı bilgiye ulaşmaktadır. Ayrıca kullanıcılar, yapay zeka yoluyla yapılan dezenformasyon ile politik veya ticari amaçlar için manipüle edilebilmektedir. Yapay zekanın bu şekilde kullanımı, uluslararası düzenlemelerle güvence altına alınan ifade özgürlüğüne karşı potansiyel ihlal riski oluşturmaktadır. Bu risklere karşı devletlerin, yapay zeka teknolojisi üreten veya kullanan şirketlerin, medyanın ve kullanıcıların görevleri bulunmaktadır. İşbu makalede, yapay zeka, yapay zeka formları, yapay zeka yoluyla ifade özgürlüğüne müdahale yolları ile mevcut ve muhtemel sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmaktadır.

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, E-Mail: suleymandost@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0317-6389.

Makalenin Gönderim Tarihi : 18.08.2023.

Makalenin Kabul Tarihi : 27.11.2023.

Anahtar Kelimeler: Yapay zeka, ifade özgürlüğü, içerik kişiselleştirme, içerik denetimi, dezenformasyon.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND FREEDOM OF EXPRESSION

ABSTRACT

Technological developments, the internet and social media have made it easier to access and share news, information and ideas. These developments have also led to opportunities for unlawful interference with freedom of expression. Online platforms are constantly being loaded with an overwhelming amount of content. Regarding these contents, content personalization and content moderation are carried out through artificial intelligence, especially in search engines and social media. For this reason, internet users' freedom of expression is limited and they have access to more limited information. Additionally, users can be manipulated for political or commercial purposes with disinformation through artificial intelligence. This use of artificial intelligence poses a potential risk of violation of freedom of expression guaranteed by international regulations. States, companies that produce or use artificial intelligence technology, the media and users have duties against these risks. In this article, artificial intelligence, forms of artificial intelligence, ways of interfering with freedom of expression through artificial intelligence, current and possible problems and solution suggestions are discussed.

Keywords: Artificial intelligence, freedom of expression, content personalization, content moderation, disinformation.

I. GİRİŞ

Teknoloji, internet ve yapay zeka, pek çok alanda insan ve toplum hayatını etkilemiştir. Sosyal medya, trafik ışıkları, otonom araç ve cihazlar, spam filtreleri, ses tanıma sistemleri ve arama motorları gibi çok sayıda cihaz ve program olumlu bir şekilde neredeyse günlük hayatımızın bir parçası haline gelmiştir. Ancak bu teknolojiler, faydaları ile birlikte insan hakları üzerinde çeşitli riskleri de barındırmaktadır. Özellikle yapay zeka alanındaki teknolojilerin çoğunda insan hakları ile ilgili olumsuz etki potansiyeli daha da yüksektir. Çünkü yapay zeka ürünü program veya cihazlar, bireysel ve toplumsal nitelikli verilerin üretilmesine, toplanmasına, işlenmesine ve paylaşılmasına

dayanmaktadır. Bu veriler bireylerin profilini çıkarmak ve gelecekteki davranışlarını tahmin etmek için kullanılabilir. Bu nedenle işbu program ve cihazlar, diğer temel haklarla birlikte ifade özgürlüğü üzerinde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır¹.

İfade özgürlüğü ise, açık ve demokratik bir toplumun temelidir. Bu özgürlük, ilerlemenin yanı sıra bireylerin kendini gerçekleştirme için temel şartları arasındadır. Demokrasinin, hesap verebilirliğin ve iyi yönetimin gelişmesi için ifade özgürlüğünün sağlanması, korunması ve geliştirilmesi gerekir. Bu bağlamda devletlerin, düşünce ve ifade özgürlüğünü uluslararası insan hakları hukukuna uygun olarak kendi ulusal hukuklarında anayasal ve yasal güvenceye kavuşturmaları bir yükümlülüktür. Aynı şekilde politikacıların, kanun koyucuların, şirketlerin, sivil toplum kuruluşları ve diğer ilgili paydaşların yapay zekanın sonuçlarını, risklerini ve potansiyelini değerlendirmeleri gerekir².

En kapsamlı teknolojik gelişmelerden birisi olan internet, ifade özgürlüğünün kullanımında en önemli araç ve yollardan birisi haline gelmiştir. Özellikle sosyal medya, sınırlara bakılmaksızın herkese, her türlü haber, bilgi ve düşünceye ulaşma ve yayma fırsatını sağlamaktadır. Ancak yapay zeka, elde ettiği veya kendisine yüklenen verilere göre, arama motorlarında ve sosyal medyada kullanıcılara sunulan içeriği hem denetlemekte, zararlı ise içeriği kaldırmakta hem de kişisel tercihlere göre seçmekte ve kişiselleştirmektedir³. Veya programlandığı şekilde internette dezenformasyon yapabilmektedir. İşte bu noktada yapay zekânın ifade özgürlüğüne hukuka aykırı bir şekilde müdahaleleri söz konusu olabilmektedir.

¹ KOLAREVIC, Emina: The Influence of Artificial Intelligence on the Right to Freedom of Expression, LAW - Theory and Practice, vol. 39, no. 1, 2022, s.112; ARTICLE 19: Privacy and Freedom of Expression In the Age of Artificial Intelligence (FE in AI), April 2018, s.4. <https://www.ARTICLE19.org/resources/privacy-freedom-expression-age-artificial-intelligence/> (Erişim tarihi:03.11.2023).

² ARTICLE 19, FE in AI, s.5.

³ KOLAREVIC, s.112.; Ayrıca bakınız: KAYA, Mehmet Bedii: İnsan Hakları Ekseninde İnternetin Kontrolü ve Hukuki Sorumluluk Rejimi, Anayasa Yargısı, Cilt: 37, Sayı: 2, 2020, s.163.; SİNGİL, Nesrin: Yapay Zekâ ve İnsan Hakları, Public and Private International Law Bulletin (PPIL), 42(1), 2022, s.145-148. <https://doi.org/10.26650/ppil.2022.42.1.970856> (Erişim tarihi:03.11.2023).

Bu makalenin temel amacı, yapay zekânın ifade özgürlüğü üzerindeki işbu potansiyel tehdidine karşı, bu özgürlükten *maksimum düzeyde yararlanılmasını*⁴ sağlayacak bir hukuki çerçeve çizilmesine katkıda bulunmaktır. Bu kapsamda işbu makalede öncelikle yapay zeka ve yapay zeka formları olan makine öğrenimi ile algoritmik karar verme hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra yapay zekâ ifade özgürlüğü arasındaki ilişkiye değinilecektir. Ardından yapay zekanın ifade özgürlüğüne müdahale yolları olan içerik kişiselleştirme, içerik denetimi, dezenformasyon ve unutulma hakkının yapay zeka yoluyla gerçekleştirilmesi konuları incelenecektir. Sonunda da konu ile ilgili sorunlar ve çözüm önerileri sunulacaktır.

II. YAPAY ZEKA

Bu makalede yeknesaklığı sağlamak için kullanılan bazı kavramların hangi içerikte olduğunu belirtmekte fayda var: İfade edilecek içerik, *haber, bilgi ve düşünce* olarak yer almıştır. *İstenmeyen içerik*, internet platformlarının Hizmet Şartlarını ihlal eden içeriği, *yasa dışı içerik*, hukuka aykırı içeriği ifade etmektedir. Yapay zekanın ifade özgürlüğüne müdahale edebileceği ortam, *çevirim içi ortam, dijital ortam* veya *internet* olarak adlandırılmıştır. İfade özgürlüğüne müdahale, *sınırlama, kısıtlama* veya *tedbir* kavramlarıyla ifade edilmiştir. Bunun dışında yapay zeka, yapay zeka formları, ifade özgürlüğü ve yapay zekanın ifade özgürlüğüne müdahale yolları ile diğer kavramlar aşağıda ilgi başlıklar altında ele alınmıştır.

A. Yapay Zeka Kavramı

Yapay zekanın üzerinde uzlaşmış bir tanımı bulunmamaktadır⁵. Bunun iki temel sebebi var: İlki yapay zeka alanında devam eden

⁴ ARTICLE 19: The Global Principles on Protection of Freedom of Expression and Privacy (Principles of FE), March 2017, s.4. <https://www.ARTICLE19.org/resources/the-global-principles-on-protection-of-freedom-of-expression-and-privacy/> (Erişim tarihi: 03.11.2023).

⁵ MAAS, Mathijs M: International Law Does not Compute Artificial Intelligence And The Development, Displacement or Destruction of the

gelişmeler sebebiyle yapay zekanın kapsamı sürekli değişmektedir. İkincisi ise yapay zekâ, farklı disiplinler tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Yapay zekânın tanımında tam bir görüş birliği olmasa da, konunun önemi herkesçe kabul edilmekte ve özellikle hukuk, belirli bir tanımı gerekli kılmaktadır⁶.

Dar anlamda yapay zeka, makinelerin farklı derecelerde teknik gelişmişlik ve özerklikle insan özelliklerine benzeme yeteneğidir⁷. Geniş anlamda ise “makinelerin, düşünme, öğrenme ve problem çözme gibi bilişsel işlev gerektiren görevleri yerine getirebilecek hale getirilmesi” olarak tanımlanmaktadır⁸. Yani yapay zeka insan gibi rasyonel düşünmesi ve hareket etmesi için tasarlanan bir sistemdir. Buna göre nasıl ki insanlar satranç oynarken akıl yürütme, strateji oluşturma, planlama ve karar verme gibi çeşitli bilişsel yetenekleri kullanır, bir dilden diğerine çeviri yaptığında sembolleri, bağlamı, dili ve anlamı işlemek için üst düzey beyin merkezlerini etkinleştirirler, otomobil kullandıklarında görme, tanıma, durumsal farkındalık, hareket ve muhakeme gibi çeşitli beyin sistemleri devreye girer. Aynen öyle de “insanlar tarafından gerçekleştirildiğinde bilişsel işlev gerektiren bir aktivite otomatikleştirdiğinde, bir yapay zekâ uygulaması” olarak tanımlanmaktadır⁹.

Performans temelli bir başka tanıma göre “yapay zekâ, karmaşık veya büyük ortamlarda, bir makinenin karar vermesi, model tanınması ve tahmin etmesinin doğruluğunu, hızını ve/veya ölçeğini otomatikleştirmek ve geliştirmek veya belirli işlerde insan performansının yerine geçmek için kullanılan genel amaçlı bir teknolojidir¹⁰”.

-
- Global Legal Order, Melbourne Journal of International Law (MelbJIntLaw) 3 V 20 (1), 2019, s.25.
- ⁶ MARTINEZ, Rex: Artificial Intelligence: Distinguishing Between Types & Definitions, Nev. L.J. 19, 2019, s.1023.
- ⁷ ARTICLE 19, FE in AI, s.6.
- ⁸ KOLAREVIC, s.113,.; Ayrıca bakınız: ARTICLE 19, FE and AI, s.6
- ⁹ SURDEN, Harry: Artificial Intelligence and Law: An Overview, Ga. St. U. L. Rev. V35/4/8, 2019, s.1310. <https://readingroom.law.gsu.edu/gsulr/vol35/iss4/8> (Erişim tarihi:03.11.2023).
- ¹⁰ KAYE, David: Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, New York: United Nations General Assembly, (A/73/348), 2018, para.3.

Avrupa Birliği (AB) Avrupa Komisyonu, yapay zekâyı, “belirli hedeflere ulaşmak için çevrelerini analiz ederek ve belirli bir dereceye kadar özerklikle harekete geçerek akıllı davranışlar sergileyen sistemler” olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda “yapay zeka tabanlı sistemler, sesli asistanlar, görüntü analiz yazılımı, arama motorları, konuşma ve yüz tanıma sistemleri gibi sanal dünyada kullanılan yazılım (software) olabileceği gibi gelişmiş robotlara, otonom araçlara, dronlara veya çeşitli nesnelere internet uygulamaları gibi donanım aygıtlarına (hardware) yerleştirilmiş olabilir”¹¹.

AB Avrupa Parlamentosu tarafından 14 Haziran 2023 tarihinde onaylanan Yapay Zeka Yasası (Artificial Intelligence Act)¹²’nin 3.maddesinin 1.fıkrasına göre ise “yapay zeka sistemi, açık veya örtülü amaçlar doğrultusunda, fiziksel veya sanal ortamları etkileyen tahminler, tavsiyeler veya kararlar gibi çıktılar üretebilen çeşitli özerklik seviyelerinde çalışmak üzere tasarlanmış makine tabanlı bir sistem” olarak tanımlanmıştır.

Görüldüğü gibi yapay zeka, belirli bir hedefe ulaşmak için gerçekleştirilecek en iyi eylemi seçme yeteneğini ifade etmektedir. Rasyonel olarak çalışan yapay zeka, içinde bulunduğu ortamı bazı sensörler aracılığıyla algılar, verileri toplayıp yorumlar, algılanan veriler üzerinde akıl yürütür veya buradan elde edilen bilgileri işler. Bu veriler, en iyi eylemin hangisi olduğuna karar verir ve ardından bazı aktüatörler aracılığıyla buna göre hareket eder, böylece bulunduğu ortamı değiştirir. Yapay zeka sistemleri sembolik kuralları kullanabilir veya sayısal bir model öğrenebilir ve ayrıca ortamın önceki eylemlerden nasıl etkilendiğini analiz ederek davranışlarını da uyarlayabilir¹³.

Görüldüğü gibi yapay zeka, karar alma ve uygulama faaliyetlerini kısmen veya tamamen insanlardan alarak yazılım sistemlerine devreden

¹¹ EU European Commission High-Level Expert Group on Artificial Intelligence: A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines (EU definition of AI), 8 April 2019, s.1. https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/ai_hleg_definition_of_ai_18_december_1.pdf (Erişim tarihi: 03.11.2023).

¹² EU European Parliament: Artificial Intelligence Act, (EU AI Act), P9_TA(2023)0236, 14 June 2023. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0236_EN.html (Erişim tarihi: 03.11.2023).

¹³ EU definition of AI, s.1.

süreçleri tanımlayan şemsiye bir kavramdır¹⁴. Yapay zeka, arama motoru, görüntü analizi, sanal asistanlar, ses veya yüz tanıma sistemlerinde kullanılan yazılım (software) olabileceği gibi otonom araçlara, robotlara, dronlara veya diğer donanım sistemlerine (hardware) kurulabilir. Bu özellikleriyle yapay zeka, özellikle arama motorlarında ve sosyal medyada, çeşitli şekillerde ifade özgürlüğünü olumlu veya olumsuz şekilde etkileme potansiyeline sahiptir.

B. Yapay Zeka Formları

Yapay zeka teknolojileri başta bilgisayar bilimi olmak üzere istatistik, dil bilimi, robot bilimi, elektrik mühendisliği, matematik, sinir bilimi, ekonomi, mantık ve felsefe gibi çok sayıda alanı yakından ilgilendirmektedir. Bu uygulama ve sistemleri üçe ayırmak mümkündür¹⁵: 1-*Makine öğrenme* merkezli yapay zeka, 2-kural, mantık ve bilgi sunan *algoritmik yapay zeka* ve 3-*hibrit yapay zeka*.

Günümüzde yapay zekanın en gelişmiş ve yaygın olan formu, kendisine yüklenen verilerden ve deneyimlerden öğrenerek, işleyerek, analiz ederek ve tahmin yaparak bir davranışı yapmaya karar verme ve uygulamayı mümkün kılan bir teknoloji olan makine öğrenimidir. Yapay zekanın eski formlarında olduğu gibi önceden programlanmış kuralları takip etmek yerine, bu sistemlere “bir görev belirlenir ve bu görevin nasıl başarılacağına veya kalıpların tespit edilebileceğine dair çok sayıda örnek veri girilir. Sistem daha sonra istenen çıktıyı en iyi nasıl elde edeceğini öğrenir.” Örneğin akıllı ev cihazları veya sanal asistanlar, kullanıcıların isteklerini daha doğru bir şekilde işlemek ve yerine getirmek için günlük dil ve konuşma kalıpları hakkında toplanan verilerden öğrenmeye devam etmektedir¹⁶.

Yapay zekanın diğer bir formu da kural, mantık ve bilgi sunumu yapabilen *algoritmik yapay zekadır*. Bu sistem, “girdi verilerini belirli hesaplamalara dayalı olarak istenen sonuca dönüştürmek için kodlanmış prosedürlere” sahip talimatlar dizisi olan algoritmalara dayanmaktadır¹⁷.

¹⁴ KOLAREVIC, s.113.

¹⁵ SURDEN, s.1310.

¹⁶ KAYE, para. 4.; ARTICLE 19, FE in AI, s.7.; KOLAREVIC, s.114.

¹⁷ GILLESPIE, Tarleton: The Relevance of Algorithms, 2014, s. 16. <https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262525374.003.0009> (Erişim tarihi: 03.11.2023).; ARTICLE 19, FE in AI, s.6.

Bu algoritmalar, kelime listesini alfabetik sıraya göre düzenleyenler gibi çok basit olabileceği gibi ses tanıma veya finansal tahmin yapabilen algoritmalar gibi çok karmaşık olabilirler. Her ne kadar tüm algoritmalar yapay zeka içermese de, her yapay zeka sisteminin algoritma kümeleri içerdiğinin altını çizmek gerekir. Bu yüzden yapay zeka, çeşitli işlevleri gerçekleştirmek için algoritmaları birleştiren karmaşık bir algoritma olarak algılanabilir. Bazen algoritma, spam postaların otomatik olarak filtrelenmesi gibi özerk bir şekilde karar verir ve bazen de insanlar, örneğin işe alırken, algoritma yardımıyla karar verir ve bu tür kararlar genellikle yarı otomatiktir. Sistemi eğiten veri tabanı, taraflı olabileceğinden ve dolayısıyla ayırıcı etkiler doğurabileceğinden dolayı, algoritma karar verme süreci, insan hakları açısından önem taşımaktadır¹⁸.

Yapay zekanın diğer bir formu da çeşitli seviyelerde otomatik karar verebilen *hibrit yapay zekadır*. Yapay zekanın bu formunda ya makine öğrenimi ve algoritma birlikte bulunmakta ya da yapay zeka sisteminin herhangi bir aşamasında insan müdahalesi bulunduğu için hibrit olarak adlandırılmaktadır¹⁹. Bu sistem genel olarak çeşitli sensörler tarafından büyük ölçekli veri toplanmasını, bu verilerin algoritmalar tarafından işlenmesini ve ardından otomatik performansı içerir. Bu sistemler, büyük miktarda veriyi yönetmenin, organize etmenin, analiz etmenin ve karar alma sürecini buna göre yapılandırmanın etkili bir yoludur. Sisteme değişen derecelerde insan katılımı söz konusu olabilir. Bu nedenle insan haklarını önemli ölçüde şekillendiren veya etkileyen kararlar alabilir veya bilgi üretebilir²⁰.

Yapay zekanın her üç formu da ifade özgürlüğünü olumlu veya olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir. Peki yapay zekanın etkileyeceği ifade özgürlüğü nedir?

III. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)'nin 19. maddesine göre “Herkesin fikir ve ifade özgürlüğü hakkı vardır, bu hak, müdahale olmaksızın fikir sahibi olmak ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve fikirleri her türlü yoldan aramak, elde etmek ve yaymak hakkını

¹⁸ KOLAREVIC, s.114.

¹⁹ SURDEN, s.1319-1321.

²⁰ ARTICLE 19, FE in AI, s.7.

da içerir”. İfade özgürlüğü, evrensel nitelikli 1966 tarihli BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (MSHS)’nin 19. maddesi ile de düzenlenmiştir. Buna göre “Herkesin, bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma hakkı vardır. Herkes, düşüncelerini açıklama hakkına sahiptir; bu hak, herkesin, ülkesel sınırlara bağlı olmaksızın her çeşit bilgiyi ve fikri, sözlü, yazılı ya da basılı biçimde, sanat eserleri biçiminde ya da kendi seçeceği herhangi bir başka biçimde araştırma, edinme ve iletme özgürlüğünü de içerir”. Yine 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)’nde de güvence altına alınmıştır. “Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar”.

Uluslararası nitelikli diğer sözleşmelerde de güvence altına alınmış olan bu özgürlük, çok sayıda hak ve özgürlüğün üzerine kurulduğu *kaynak özgürlük* niteliğindedir. İşbu çalışmada uluslararası insan hakları hukukundaki ifade özgürlüğünün yapay zekâ ile olan ilişkisi inceleme konusu yapılmıştır. Bu kapsamda ifade özgürlüğü konusunda ortaya çıkan genel prensipleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

Herkesin yararlanabileceği ifade özgürlüğü demokratik bir toplumun temeli olarak kabul edilmiştir. İfade özgürlüğü kapsamına her türlü haber, bilgi ve düşünce ile bunlara ulaşma, öğrenme ve yayma dâhildir. Düşüncenin kendisi gibi, düşünceyi açıklama biçimi ile düşüncenin açıklandığı araçlar ve yollar da ifade özgürlüğü kapsamındadır. Ancak her hak ve özgürlük gibi ifade özgürlüğü de sınırsız değildir. Görev ve sorumluluklar ile birlikte kullanılması gereken bu hak, hukuk tarafından öngörülmuş meşru amaçlar için sınırlandırılabilir. Bu sınırlandırmayı yapan kanun erişilebilir, öngörülebilir ve kişilerin eylemlerinin sonuçlarını tahmin etmelerine izin verecek kesinlikte olması gerekir. Devletlerin sahip olduğu sınırlandırma yetkisi, ancak belli şartlarla kullanılabilir. Bu kapsamda sınırlandırma yetkisi, hukuk düzeni tarafından öngörülmuş, demokratik bir toplumda gerekli, hedeflenen meşru amaca yönelik ve orantılı olmalıdır. Sınırlamanın ağırlığı ve özelliği titiz bir şekilde incelenmelidir²¹.

²¹ BOZKURT, Enver - DOST, Süleyman: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Türkiye, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt:7, Sayı:1, 2002, s.51-55.; SEARS, Alan M: Algorithmic Speech and Freedom of Expression, Vanderbilt

Yazılı ve görsel medyanın demokratik bir toplumda özel bir önemi vardır. Devletler halkın farklı bakış açısı ile haber alma hakkına özen göstermelidir. İfade özgürlüğünün sağlanmasında devlet, aktif bir rol oynamalıdır. Ancak görsel işitsel medya aracı sahipleri görev ve sorumluluk içinde hareket etmeli, şiddete ve düşmanlığa araç olmamalıdır. Bu bakımdan görsel işitsel medyanın devlet tarafından izin rejimine bağlanması ve bu alanın belirli kurullarla düzenlenmesi, ifade özgürlüğüne aykırılık teşkil etmez²².

Edebi ve sanatsal ifadeler ile politik düşünceler, ifade özgürlüğü bakımından en geniş şekilde korunur. Çünkü bu düşünceler hem demokratik toplum hem de kişilerin gelişmesi bakımından son derece önem taşımaktadır. Yine mesleki ve ticari ifadeler ifade özgürlüğü kapsamındadır. Ancak mesleki ve ticari sınırlar ile kişisel verilerin korunması gerekir. Burada ifade özgürlüğü ile kişisel verilerin korunması ve özel hayatın gizliliği arasında hassas bir dengenin kurulması beklenir. Kamu görevlilerinin ifade özgürlüğü de kamu görevi sorumluluğu kapsamında korunmuştur²³.

Yukarıda en kısa şekilde özetini yapamaya çalıştığımız ifade özgürlüğü, yapay zeka teknolojilerinden en fazla etkilenilecek bir özgürlüktür. Aşağıda yapay zekanın ifade özgürlüğünü olumsuz olarak etkileyebileceği yollar incelenmektedir.

IV. YAPAY ZEKANIN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNE MÜDAHALE YOLLARI

İfade özgürlüğü, demokratik bir toplumun temel ilkelerinden birisi olarak kabul edilmektedir. İnternet ise, bireylerin her türlü haber, bilgi ve düşüncüyü sınırlar söz konusu olmaksızın arama, alma ve yayma haklarını kullandıkları en önemli iletişim ortamıdır. Hatta internetin bir tür yarı kamusal alana dönüştüğü bile ileri sürülmüştür²⁴. Günümüzde ise internette yapay zekanın kullanılması ile birlikte yeni bir döneme

Journal of Transnational Law, vol. 53, no. 4, October 2020, s.1364-1369.; ARTICLE 19, Principles of FE, s.12-13.

²² BOZKURT - DOST, s.57-61.

²³ BOZKURT - DOST, s.63-67.

²⁴ SEARS, Thiago Dias: ContentModeration Technologies:Applying Human Rights Standards to Protect Freedom of Expression.” Human Rights Law Review, Vol.20, 2020, s.607-640.

girilmiştir. Çünkü yapay zekâ sistemleri sayesinde, haber, bilgi ve düşünceler otomatik olarak denetlenebilmektedir. Yine yapay zekâ yoluyla kişisel verilerin oluşturulması, toplanması ve işlenmesi ile kullanıcıların profili çıkarılabilmekte ve gelecekteki davranışları tahmin edilebilmektedir. Ayrıca yapay zeka internette, sahte veya yanlış haber, bilgi veya düşünce yayabilmektedir. Bütün bunlar, ifade özgürlüğü açısından ciddi riskler taşıyan gelişmelerdir.

Mevcut yapay zeka teknolojilerinin ifade özgürlüğüne muhtemel müdahale yollarını şu şekilde saymak mümkündür: İçerik kişiselleştirme, otomatik olarak içerik denetimi, engellenmesi veya kaldırılması, sahte veya yanlış içerik yayma (dezenformasyon) ve unutulma hakkının yapay zeka eliyle otomatik olarak uygulanması²⁵ ve yapay zeka yoluyla üretilen içeriklerin doğurabileceği riskler.

A. İçerik Kişiselleştirme

Günümüzde “internet siteleri, erişilebilirlikleri ve çok sayıda veriyi saklamak ve yaymak konusundaki yeterlilikleri sayesinde, halkın güncel haberlere erişimine ve daha genel olarak haberlerin iletilmesinin kolaylaşmasına büyük oranda hizmet etmektedirler²⁶”. Bu nedenle internet “artık bireylerin ifade özgürlüğü haklarını kullandıkları başlıca yollardan birisi haline gelmiştir. Böylece “devletlerin vatandaşların internet erişim hakkını güvence altına alma yükümlülüğü ve herkese bilgi toplumuna katılma hakkını da içermektedir²⁷”. Ancak yapay zeka teknolojilerinin internette kullanılması ile birlikte beklenmedik bir şekilde ifade özgürlüğüne müdahale şekilleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi de içerik kişiselleştirmedir.

İçerik kişiselleştirme, internet kullanıcıları için haber ve bilgileri kişisel tercih ve isteklerine göre filtreleyen algoritmaların kullanımını ifade eder. Yapay zeka, her bir kullanıcının çevrimiçi faaliyetlerine ilişkin

²⁵ BRKAN, Maja: Freedom of expression and Artificial Intelligence: on personalisation, disinformation and (lack of) horizontal effect of the Charter, s.2. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3354180> (Erişim tarihi:03.11.2023).

²⁶ Times Newspapers Ltd v. The United Kingdom, Applications no. 3002/03 and 23676/03, ECHR, 10 March 2009, para.27.; SEARS, s.608.

²⁷ Ahmet Yıldırım v. Turkey, Application no. 3111/10, ECHR, 18 March 2013, para.31.

verileri kaydeder, saklar ve bunları kullanarak bireysel kullanıcı modelleri oluşturur, her bir kullanıcı için, ilgi duymadığı haber ve bilgileri filtreleyerek ilgili olduğu haber ve bilgileri tahmin eder. Bunun sonucunda arama motoru sonuçları kullanıcıdan kullanıcıya farklılık göstermektedir²⁸.

Yapay zeka tarafından gerçekleştirilen içerik kişiselleştirmenin yapıldığı en yaygın alanlardan birisi *internet aramasında yapılan müdahaledir*. Arama motorları, kullanıcılara gösterilen arama sonuçlarını sıralayan çeşitli algoritmalar kullanarak internet kullanıcılarına göre içerikleri kişiselleştirmektedir. Bu algoritmalar, kullanıcıların geçmiş aramalarına ve kullanıcı hakkında toplanan diğer verilere göre bir profil oluşturarak her türlü haber, bilgi ve ticari içeriği sıralamaktadır. Bu tür kişiselleştirilmiş sıralama sayesinde arama motorları, en iyi arama sonuçları arasında hangi türde veya hangi haber kaynağının görüneceğini belirler. Bu nedenle işbu müdahale, kullanıcıların ulaştığı haber ve bilgiler üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilir. İnternet kullanıcıları genellikle yalnızca ilk birkaç arama sonucuna bakar, diğer sayfalarda görüntülenenlere nadiren başvurur. Dolayısıyla kullanıcılar potansiyel olarak daha az çeşitliliğe sahip bilgi ve medya ortamına maruz kalacaktır²⁹.

Yapay zeka tarafından gerçekleştirilen içerik kişiselleştirmenin yapıldığı bir diğer alan ise çeşitli algoritmalarla haber akışlarının düzenlendiği *sosyal medyadır*. Yapay zeka, kullanıcıların genel etkileşim geçmişine bakar. Bu bağlamda yapay zeka, kullanıcıların diğer kullanıcılarla olan, beğenileri, paylaşımları, yorumları, belirli içeriklere abonelikleri gibi etkileşim verilerini kaydeder, kaydedilen bilgileri kontrol eder, bu veriler ışığında kullanıcının kime ulaşabileceğini belirler³⁰. Böylece, kullanıcının sosyal medya etkinliğine dayalı profiline göre inançlarına ve ilgi alanlarına daha yakın olan kişiler ve bilgiler, sosyal medya akışında daha yüksekte ve daha sıklıkla görüntülenecektir. Üstelik sosyal medya kullanıcıları, yalnızca belirli kişiselleştirilmiş bir sırayla bilgi almakla sınırlı olmayıp, arama motorlarında olduğu gibi tüm

²⁸ BOZDAG, Engin: Bias in algorithmic filtering and personalization, *Ethics and Information Technology*, Vol:15, Issue: 3, 2013, s.209-211, <https://doi.org/10.1007/s10676-013-9321-6> (Erişim tarihi:03.11.2023). KOLAREVIC, s.115.

²⁹ BRKAN, s.2.

³⁰ BOZDAG, s.211.; KOLAREVIC, s.116.

webden değil, yalnızca diğer kullanıcılar tarafından gönderilen bilgileri almakla da sınırlanmış olacaktır³¹.

İçerik kişiselleştirmenin, şu konularda ifade özgürlüğü bakımından ihlal potansiyeli taşıdığı söylenebilir. Bunlar, *politik tartışmalara katılma, gerçeği bulma, sosyal uyum, sansürden kaçınma, kişisel gelişim ve manipüle edilme* konularıdır. İçerik kişiselleştirme sebebiyle daha sınırlı bilgiye ulaşan kişi politik tartışmalara yeterince katılamaz. Ulaştığı bilginin gerçekliği, doğruluğu ve objektifliği tartışmalıdır. Farklı bakış açılarını göremediği için sosyal uyum sorunu yaşayacaktır. Gereksiz ve orantısız sansür sebebiyle daha sınırlı bilgiye ulaşacaktır. Ve nihayetinde farklı bilgi ve bakış açılarına ulaşamadığı için bireylerin kendi görüşlerini oluşturma ve geliştirme hakları tehlikeye girecektir³².

İçerik kişiselleştirme kişinin *politik tartışmalara yeterince katılmaması* sonucunu doğurmaktadır. İnternet aramalarının sıralanarak veya sosyal medya haber akışının düzenlenerek içerik kişiselleştirilmesi, filtre baloncucu veya yankı odalarının oluşmasına yani kişinin sadece duymak istediği veya onayladığı haber, bilgi veya düşüncelerin kişinin karşısına çıkmasına sebep olacaktır³³. Bu durum bir yandan kullanıcılar arasındaki ideolojik uçurumun artmasına yol açmakta, diğer yandan kullanıcıyı muhalif görüşten gelen bilgilere maruz kalmaktan da kurtarmaktadır³⁴. Ancak bu halde, eleştirel içeriğe daha az maruz kalınmasına ve güncel sosyal ve politik konularda yetersiz bilgiye ulaşmasına ve politik yelpazenin diğer tarafındaki içeriklerle karşılaşma fırsatının kaçırılmasına da neden olabilmektedir³⁵. Bu yönüyle içerik kişiselleştirilmesi, ifade özgürlüğüne ciddi bir tehdit olabilir. Bu durum kişinin kendi tercihine dayanıyorsa ifade özgürlüğü açısından sorun olmayabilir. Ancak bu durum tamamen yapay zekanın dayattığı veya seçtiği içeriklerden oluşuyorsa, kişinin bilgi alma veya bilgiye ulaşma hakkını ihlal edebilecektir.

³¹ BRKAN, s.2.

³² ESKENS, Sarah – HELBERGER, Natali – MOELLER, Judith: Challenged by news personalisation: five perspectives on the right to receive information, *Journal of Media Law*, Vol:9, No:2, 2017, s.264. <https://doi.org/10.1080/17577632.2017.1387353> (Erişim tarihi:03.11.2023).

³³ KOLAREVIC 117.

³⁴ BRKAN, s.3.

³⁵ BOZDAG, s.218.

İfade özgürlüğü kapsamındaki bilgi edinme hakkının *gerçeği bulma* açısından büyük önemi vardır. Çünkü insanlar bir konu hakkında söylenenleri mümkün olan tüm yönlerden dinleyerek doğruyu bulabilir. Bu nedenle herkesin konuşma ve olası tüm argümanları ortaya koyma özgürlüğüne sahip olması gerekir. Çünkü fikir pazarında kazanan fikrin doğru olduğu varsayılır³⁶. AİHM, Th Sunday Times – United Kingdom Krallık kararında, AİHS’de yalnızca basının kamuoyunu bilgilendirme özgürlüğü değil, aynı zamanda kamuoyunun gerektiği gibi bilgilendirilme hakkının da güvence altına alındığını belirtmiştir. Mahkeme, mevcut davada, ilgili hukuki zorluklardan habersiz olan çok sayıda trajedi mağduru ailelerin, altta yatan tüm gerçekleri ve çeşitli olası çözümleri bilmek konusunda hayati bir çıkara sahip olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme, ailelerin, kendileri için son derece önemli olan bu bilgiden, ancak bu bilginin yayılmasının yargı otoritesine yönelik bir tehdit oluşturacağından kesin olarak emin olunması halinde mahrum kalabileceğini vurgulamıştır³⁷. Dolayısıyla bilgiye ulaşma hakkı *gerçeği bulma* açısından son derece önem arz etmektedir.

Bilgi alma hakkı ile *sosyal uyum* arasında yakın bir ilişki vardır. İnsanlar sosyal bir gruba aidiyet duygusuna sahiptir. Grupta belirli bir güven düzeyi olmadan sosyal uyum mümkün olmaz. Sosyal uyum ise ortak anlayış ve toplulukların inşasını da gerektirir. Bu da ancak farklı toplumsal gruplar arasındaki temas ile mümkündür. Temas ve iletişimi ise iletişim araçları sağlar³⁸. AİHM, Ouranio Toxo ve Diğerleri / Yunanistan davasında, kamu görevlilerinin çoğulculuk, hoşgörü ve sosyal uyum gibi demokratik bir sistemin doğasında bulunan değerleri savunmak ve teşvik etmek olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, görevlilerin çatışmacı tutumları körüklemek yerine sakinleştirici bir tutumu savunması gerektiğini vurgulamıştır³⁹.

İçeriğin kişiselleştirilmesi aynı zamanda, ifade özgürlüğü kapsamındaki *sansür olmadan bilgi alma hakkını da önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir*. AİHM, birçok kararında, basının siyasi ve kamu çıkarını ilgilendiren diğer konularda haber, bilgi ve fikir verme görevinin

³⁶ ESKENS – HELBERGER – MOELLER, s.267.

³⁷ The Sunday Times v. The United Kingdom, Application no. 6538/74, ECHR, 26 April 1979, para.65-66.

³⁸ ESKENS – HELBERGER – MOELLER, s.270.

³⁹ Ouranio Toxo And Others v. Greece, Application no. 74989/01, ECHR, 20 October 2005, para.42.

olduğunu ve kamuoyunun da bu tür bilgileri alma hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır⁴⁰. Bu nedenle, AIHS'nin 10. maddesi, yalnızca basın kamuoyunu bilgilendirme özgürlüğünü değil, aynı zamanda halkın usulüne uygun olarak bilgilendirilme hakkını da güvence altına alır⁴¹. Bilgi alma hakkı aynı zamanda bir bireyin başkalarının kendisine vermek istediği bilgileri alma hakkını da içermektedir⁴². Dolayısıyla yapay zeka yoluyla içerik kişiselleştirme kişilerin sansürlü bir şekilde bilgi alma hakkını sınırlandırmaktadır.

Arama motorlarında veya sosyal medya platformlarında yapay zeka tarafından yapılan içerik kişiselleştirme, kendi fikirlerine aykırı görüşlerle çok az karşılaşan veya hiç karşılaşmayan *bireylerin kendi görüşlerini oluşturma ve geliştirme haklarını da tehlikeye atmaktadır*. Haber, bilgi ve düşünceye ulaşma hakkı ifade özgürlüğü kapsamındadır, hatta ön şartıdır. Bu hak uluslararası insan hakları beyanname ve sözleşmelerinde açıkça güvence altına alınmıştır. Bir fikir oluşturma ve bunu sorgulama yoluyla geliştirme hakkı, ifade özgürlüğünün temel bir unsurudur. Ancak bireyin inançlarının, ideolojilerinin, tepkilerinin ve pozisyonlarının geliştirilmesinde aşırı baskıya maruz kalmaması da ifade özgürlüğü kapsamındadır. Ayrıca, fikir sahibi olma özgürlüğüne ciddi bir engel oluşturabilecek tek taraflı bilgilerin teşvik edilmesine izin vermemek de devletin bir görevidir⁴³. AIHM, Khurshid Mustafa ve Tarzibachi-İsveç davasında, kendini gerçekleştirme için ücretsiz bilgi almanın değerini vurgulamıştır. Söz konusu davada başvuranlar İsveç'te kiralık bir dairede yaşamakta ve burada uydu anteni kullanarak Arapça ve Farsça televizyon programlarını izlemektedir. Yeni ev sahibi, uydu anteninin sökülmesini istemiş, başvuranların bu isteğe uymaması üzerine ev sahibi kira sözleşmesini feshetmiş, başvuranlar ise başka bir eve taşınmak zorunda kalmışlardır. Başvuranlar, AIHM önünde bilgi alma özgürlüklerinin ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. Mahkeme, başvuranların Irak'tan gelen göçmenler olduğunu, almak istedikleri bilgilerin, başvuranların ilgisini çekebilecek Arapça ve Farsça siyasi ve sosyal haberleri içerdiğini değerlendirmiştir⁴⁴. Dolayısıyla farklı haber,

⁴⁰ Lingens v. Austria, Application no. 9815/82, ECHR, 8 July 1986, para.41.; The Sunday Times v. The United Kingdom, para.65.

⁴¹ The Sunday Times v. The United Kingdom, para. 66.

⁴² KOLAREVIC, s.118.

⁴³ KOLAREVIC, s.116.

⁴⁴ Khurshid Mustafa and Tarzibachi v. Sweden, Application no. 23883/06, ECHR, 16 December 2008, para.44.

bilgi ve düşünceye ulaşma, kendi görüşlerini oluşturma ve geliştirme açısından önem arz etmektedir. Aslında geleneksel yazılı basın, her gün içerik seçimi yoluyla okuyucuların görüşlerini etkilemektedir. Ancak geleneksel basın, her bir kullanıcı hakkındaki haber ve bilgiyi, onu manipüle etmek amacıyla belirli konularla ilgili korkuları ve hassasiyetleri tetiklemek için kullanmamakta, yani kişiselleştirmemektedir⁴⁵.

İçerik kişiselleştirmenin ortaya çıkardığı diğer bir risk de birey ve toplumların *manipüle edilme* potansiyelidir. Yapay zeka yazılımları, işitsel ve görsel nitelikli içerik oluşturmak için yeni araçlar sunmaktadır. Ancak bu yeni araçlar, bir yandan demokrasinin temel taşı olan ifade özgürlüğünün kullanımını kolaylaştırmakta diğer yandan bazı devletlerin sosyal medya platformları üzerindeki kontrol ve denetimini artırmaktadır. Yapay zeka sistemleri ile sosyal medyada, iş akışı veya ürün seçimi optimizasyonu, otomatik veya eski arşivlerden içerik oluşturma, hedef kitleye yönelik içerik seçimi, sanal veri oluşturma veya filtreleme yoluyla içerik kişiselleştirme yapılmakta ve bu durum kamuoyunu etkilemek ve sosyal hareketleri yönlendirmek için de kullanılmaktadır. İfade özgürlüğünün bu araç ve yöntemlerle kullanılmasının, toplumsal hareketler ve özellikle seçim kampanyaları açısından tartışmalı sonuçları doğabilecektir. Ayrıca medyada yer alan bazı haber ve bilgi ve ürünlerin yapay zeka tarafından seçilip trend (genel eğilim) olarak tutulması söz konusu olabilir. İşte bu noktada, internet kullanıcılarının, hükümetler, reklamcılar veya diğer üçüncü kişilerce manipüle edilmesi mümkün olabilecektir⁴⁶. Bu şekilde kişilerin manipüle edilmesi hem medya araçlarına güvensizlik doğurmakta hem de ifade özgürlüğü açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi yapay zeka teknolojileri alanındaki gelişmeler, ifade özgürlüğü bakımından bir taraftan yeni fırsat ve ortamları doğururken diğer taraftan risk oluşturmaktadır. Bu kapsamda yapay zeka tarafından yapılan içerik kişiselleştirme bireylerin haber, bilgi ve düşünceye ulaşma çeşitliliğini ve kalitesini azaltabilmekte, filtre baloncukları ve yankı odaları yoluyla farklı görüş sahipleri arasındaki

⁴⁵ KOLAREVIC, s.117.

⁴⁶ ROUMATE, Fatima: Artificial Intelligence, Ethics and International Human Rights Law, International Review of Information Ethics (IRIE) Vol:29/03, 2021, s.3. <https://doi.org/10.29173/irrie422> (Erişim tarihi:03.11.2023).

uçurumun derinleşmesine yol açabilmektedir. Farklı görüşlere maruz kalmayan bireylerin kendi görüşlerini oluşturma ve geliştirme hakları tehlikeye girebilir. Bu nedenle devletler, uluslararası kuruluşlar ve yapay zeka üretici ve kullanıcıları, yapay zekanın ifade özgürlüğünü geliştirmek ve korumak bağlamındaki yönünü güçlendirmelidir.

B. İçeriğin Denetlenmesi, Engellenmesi ve Kaldırılması

Yapay zeka yoluyla ifade özgürlüğüne yönelik ikinci tür müdahale, çevrimiçi içeriğin otomatik olarak denetlenmesi, engellenmesi ve kaldırılmasıdır. Çevrimiçi platformlarda yasadışı, aşırı, şiddeti teşvik eden veya nefret söylemi içeren içeriği denetlemek, engellemek veya kaldırmak için yapay zeka ürünü otomatik araçlar kullanılmaktadır. Yapay zeka, bir taraftan sosyal medyadaki aşırı bilgi yüklemesiyle baş etmede önemli bir rol oynarken diğer taraftan ifade özgürlüğünün ihlal edilmesi riskine yol açabilecektir⁴⁷.

Dijital ortama yüklenen verilerin sayısal çokluğu karşısında aslında yapay zeka sistemleri, yasa dışı veya platform kurallarına uymayan içerikleri tespit etme konusunda insana nispeten daha etkili ve daha doğru karar verme kapasitesine sahiptir⁴⁸. Çünkü çevirim içi alana sürekli olarak insanın denetleme kapasitesinin çok üstünde içerik yüklenmektedir. Ancak yapay zeka yazılımlarının, insan gibi her içeriğin bağlamını ve doğasını değerlendirme ve dil ve kültür farklılıklarını hesaba katma özelliği (henüz) yoktur. Bu nedenle internet ortamındaki herhangi bir ifade, yapay zeka tarafından yapılan algoritmik olarak içerik kaldırma veya engelleme işlemlerine maruz kalabilecektir. Bu durum ise ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin orantılılığı ve meşruluğu konusunu gündeme getirecektir⁴⁹.

Belirli bir içerik dijital platforma yüklendikten sonra otomatik olarak kaydedilmektedir. Platformlar, moderasyon sonrası süreçte kendi

⁴⁷ CORTIZ, Diogo – ZUBIAGA, Arkaitz: Ethical and technical challenges of AI in tackling hate speech, International Review of Information Ethics (IRIE), Vol. 29/03, 2021, s.1.; SEARS, s.608.

⁴⁸ YouTube yalnızca Ocak-Mart 2020 arasında topluluk kurallarının ihlali nedeniyle neredeyse iki milyon kanalın, altı milyondan fazla videonun ve yaklaşık 690 milyon yorumun platformdan kaldırıldığını bildirmiştir. SEARS, s.610.

⁴⁹ KAYE, para.13-16.; BRKAN, s.3-5.

kontrol mekanizmaları aracılığıyla içeriğin yasalara, platform kurallarına veya hizmet şartlarına uygun olup olmadığını değerlendirmektedir. Uyumsuzluğun tespiti halinde içerik kaldırılmakta, kullanıcının topluluk kurallarını ihlal etmesi halinde ise kullanıcı geçici veya kalıcı olarak engellenmektedir. İçeriklerin sosyal medya platformlarının standartlarına ve kurallarına aykırı istenmeyen içerikleri denetleyen, ulusal güvenliği tehdit eden, şiddeti, terörü teşvik eden, nefret söylemi, müstehcenlik, çocuk istismarı gibi hukuka aykırı içerikleri kaldıran ve engelleyen sistem yapay zekadır. Bu sistemler, içeriği, filtreler aracılığıyla değerlendirerek, önceden tanımlanmış kriterlere göre istenmeyen veya yasaklanan içeriğin yayınlanmasını otomatik olarak engellemektedir. Ayrıca, kullanıcıların yasa dışı veya istenmeyen içerikleri bildirmesine imkan veren mekanizmalar ve/veya ardından insan moderatörler tarafından belirlenen inceleme prosedürleri de mevcut olabilir. Bu durumda içeriğin kaldırılması veya kullanıcı hesaplarının geçici veya kalıcı olarak engellenmesi bazen insan müdahalesi ile, çoğu zaman yarı otomatik veya tam otomatik süreçler aracılığıyla gerçekleşmektedir⁵⁰.

İçeriğe erişime yönelik filtreleme, engelleme, kaldırma ve diğer teknik veya yasal kısıtlamalar, ifade özgürlüğüne ilişkin *temel ilkelere uygun olduğu* takdirde haklı sayılabilir. Bu kapsamda kısıtlamanın hukuk tarafından açıkça öngörülmüş olması, meşru bir amaç taşınması, kısıtlamanın takip edilen amaç için gerekli ve orantılı bulunması, kısıtlamaya maruz kalan kalan kişiye etkili hak arama yollarının sağlanması gerekir⁵¹.

Hukuk tarafından açıkça öngörülmüş olması şartıyla yapay zekâ tarafından kısıtlanabilecek yasadışı içerikler olarak şunlar sayılabilir: çocuk pornografisi, nefret söylemi, iftira, soykırıma doğrudan ve aleni teşvik, ayrımcılığa, düşmanlığa veya şiddete teşvik eden ulusal, ırksal veya dini nefreti savunan söylemler⁵².

Dijital ortamdan bir zararlı bir içeriğin yapay zeka tarafından otomatik kaldırılması ve kurallara uymayan kişilerin engellenmesi, ilk bakışta olumlu gibi gözükse de makul bir şekilde kullanılmadığı takdirde

⁵⁰ KOLAREVIC, s.118-119.

⁵¹ ARTICLE 19: Principle of FE, s.29.; SEARS, s.1364-1369.; Ayrıca bakınız: ELTİMUR, Dilara Yüzer: İnsan Haklarının Korunması Bağlamında Yapay Zekâ Uygulamaları.” AkdHFD, Y Aralık 2022 C.12 S.2, 2022, s.577-578.

⁵² SEARS, s.618.

ifade özgürlüğüne zarar verebilir. Otomatik kaldırma veya engelleme işlemi ile, algoritmaların zararlı olmayan içerikleri de kaldırma ve kurallara uygun davranan kişileri de engelleme tehlikesi vardır. Çünkü algoritmalar, içeriğin arkasındaki alay, eleştiri, mizah veya ironi gibi duyguları ve üslubu (henüz) ayırt edememektedir. Ayrıca yanlışlıkla kaldırılan içeriğin geri yüklenmesine ilişkin açık bir yasal yükümlülüğün bulunmaması da ifade özgürlüğüne hukuka aykırılık teşkil edebilecektir⁵³.

Yapay zekanın içerik denetlemedeki sorunlardan birisi de *bilgi verme özgürlüğü ile nefret, şiddet ve terörizmin teşvik ve övülmesi ifadelerinin yapay zeka tarafından ayırt edilememesidir*. Özellikle makine öğrenimi, eğer şeffaflık veya gerekçe sağlayacak şekilde tasarlanmıyorsa, zararlı olmayan içeriklerin kaldırılmasına veya engellenmesine sebep olabilecektir. Nefret söylemi ile nefret içermeyen söylemi birbirinden ayırt etmeye yetecek kadar kural ve kriterin makine öğrenimine tanımlanmaması, ihlallere yol açabilecektir⁵⁴. Mesela 2017 yılında gazeteciler ve aktivistler tarafından hazırlanan ve Suriye’deki savaş suçlarını gösteren bazı videolar YouTube (makine öğrenimi sistemleri) tarafından terör propagandası olarak tanımlanmış ve kaldırılmıştır⁵⁵. Bu nedenle zararlı içeriğin tespitinde yapay zekanın kullanılması ifade özgürlüğü açısından sorun olabilecektir

Bir içeriğin yapay zeka tarafından denetlenerek kaldırılmasını, *işlemin hukuk tarafından öngörülmesi* ile birlikte düşünmek gerekir. Sosyal medya platformları, kullanıcılar tarafından yayınlanan içeriği kaldırma konusunda genellikle geniş yetkiye sahiptir ve bunu hizmet şartlarında tamamen kendi takdirlerine göre veya politikalarını ihlal ettiği gerekçesiyle yapabileceklerini belirtir⁵⁶. Oysa bu platformlar genellikle buldukları ülke hukukuna bağlı olarak yasa dışı ve zararlı içerikleri kaldırmak zorundadır. Çünkü ifade özgürlüğüne müdahalenin hukuk tarafından öngörülmüş olması gerekir. AİHS’nin 10.maddesinde bu özgürlüğün kullanılması “yasayla öngörülen ve demokratik toplumda ... gerekli olan bazı formaliteler, şartlar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi

⁵³ BRKAN, s.4-5.

⁵⁴ LLANSO, Emma: No amount of “AI” in content moderation will solve filtering’s priorrestraint problem, 23 April 2020, s.4-5. <https://doi.org/10.1177/2053951720920> (Erişim tarihi:03.11.2023).; SEARS, s.611.

⁵⁵ KOLAREVIC, s.119-120.

⁵⁶ SEARS, s.612.

tutulabileceği” belirtilmiştir. AİHM Özgür Gündem - Türkiye davasında “tedbirin kanunla belirlenmiş olması gerektiğini” vurgulamıştır⁵⁷. Yine Handyside – The United Kingdom davasında Mahkeme, “bir kısıtlama veya cezanın kanun tarafından öngörülmüş olması halinde hukuka uygun olabileceğini” belirtmiştir⁵⁸.

Algoritmik içerik kaldırma ve hesap/erişim engelleme işleminde ifade özgürlüğüne müdahalenin *orantılılığı da* önem taşımaktadır. AİHS'nin 10/2.maddesine göre ifade özgürlüğü, kanunda öngörülen ve demokratik bir toplumda gerekli olan meşru amaçlardan birine ulaşmak için belirli bazı kısıtlamalara tabi tutulabilir. Dolayısıyla içeriğin kaldırılması veya hesabın/erişimin engellenmesi, acil bir toplumsal ihtiyaca karşılık vermeli ve meşru amaç ile orantılı olmalıdır. Ahmet Yıldırım - Türkiye davasında, AİHM, bir bilgi kaynağına erişimin kısıtlanması kararının, sadece internete erişime ilişkin yasağa sınırlama getiren ve muhtemel bir kötüye kullanma durumuna karşı hukuki kontrol güvencesi sunan katı bir yasal çerçevede verildiği takdirde AİHS'ye uygun olduğunu belirtmiştir. AİHM, yerel mahkemenin, soruşturma konusu siteyi bloke etmek için uygulanabilecek daha hafif nitelikli bir tedbiri araştırmaksızın ve ihtilaf konusu olaydaki tedbir ile çatışan yararlar arasındaki dengeyi gözetmeksizin, siteye erişimi engellemesini orantılılığa aykırı bulmuştur. AİHM, devletin Google sitesine erişimi engelleme tedbirinin keyfi etkiler doğurduğunu ve kullanıcıların haklarını kısıtladığını belirtmiştir. AİHM'ye göre söz konusu tedbir, büyük miktarlarda bilgiye erişilemez hale getirdiği için önemli bir ikincil etkiye sahiptir. Çünkü haber çabuk bozulan bir üründür ve yayınlanmasını kısa bir süre için bile olsa geciktirmek, onu tüm değerinden ve ilgisinden yoksun bırakabilir⁵⁹. Bu nedenle yapay zeka tarafından yapılacak orantılılık denetimi konusunda yasal bir çerçevenin bulunması ifade özgürlüğü açısından önem taşımaktadır.

Ve nihayet *hangi içeriklerin hukuka aykırı olduğu* konusunda belirlilik, açıklık ve şeffaflık olmalıdır. Filtreleme konusunda belirsiz kurallar veya standartlar sorunu daha da kötüleştirebilir. Çünkü uluslararası insan hakları hukuku, makul bir kişinin, davranışlarını

⁵⁷ Özgür Gündem v. Turkey, Application no. 23144/93, ECHR, 16 March 2000, para.43.

⁵⁸ Handyside v. The United Kingdom, Application no. 5493/72, ECHR, 7 December 1976, para.44.

⁵⁹ Ahmet Yıldırım v. Turkey, para.64-68.

ayarlayabileceği kuralların varlığı gerektirir. Ancak birçok içerik politikasını anlamak zordur. Bu nedenle çevirim içi platformlarda kullanıcılar, hangi ifadelerin kısıtlamaya tabi tutulabileceği konusunda emin olamayabilir⁶⁰. Bu kapsamda “ifade özgürlüğü yalnızca olumlu karşılanan veya zararsız veya önemsiz görülen bilgi veya fikirleri değil, aynı zamanda devleti veya nüfusun belli bir kesimini rahatsız eden veya şok eden bilgi veya fikirleri korumaktadır. Bunlar, demokratik bir toplumun, çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gerekleridir⁶¹.

Sonuç olarak insanların işini kolaylaştıran yapay zeka yoluyla içerik denetleme ve eleme yapılmasında hukuki bir engel yoktur hatta faydalıdır. Ancak, içeriğin denetlenmesi, kaldırılması ile ilgili hem hukuki hem de yazılım çerçevesi oluşturulmalıdır. Bu çerçeve, ifade özgürlüğü ile ilgili temel ilkelere uygun, şeffaf ve açıklanabilir olmalıdır. Nihayetinde de içeriğin eninde sonunda kaldırılıp kaldırılmayacağına ve gerekçesine insan karar vermelidir⁶².

C. Dezenformasyon

Yapay zeka yoluyla ifade özgürlüğüne yönelik üçüncü tür müdahale, *dezenformasyon*dur. Bu kavram genel olarak sahte veya yanlış, yanıltıcı haber, bilgi ve düşüncenin yapay zeka yoluyla yayılmasını ifade eder. Terim anlamıyla *dezenformasyon*, ekonomik kazanç sağlamak veya kamuoyunu *kasıtlı* olarak aldatmak amacıyla üretilen, sunulan ve yayılan, doğrulanabilir şekilde yanlış veya yanıltıcı bilgidir. *Yanlış bilgi*, etkileri zararlı olsa da, *kasıtlı olmadan* paylaşılan yanlış veya yanıltıcı içeriktir. Hem dezenformasyonun hem de yanlış bilginin yayılması, demokrasiyi tehdit etmek, tartışmaları kutuplaştırmak ve bireylerin sağlığını, güvenliğini ve çevresini riske atmak gibi bir dizi zararlı sonuca yol açabilir⁶³.

Dezenformasyon, yanlış olduğu bilinen bilgilerin kasıtlı olarak oluşturulması ve paylaşılması olarak tanımlanmaktadır. Dezenformasyon, genellikle yanlış bilginin kasıtsız olarak paylaşılması anlamına gelen

⁶⁰ LLANSO, s.4

⁶¹ Handyside v. The United Kingdom, para.49.

⁶² CORTIZ - ZUBIAGA, s.8.

⁶³ EU European Commission: Tackling online disinformation, 2022, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/online-disinformation> (Erişim tarihi: 03.11.2023)

yanlış bilgi verilmesi ile karıştırılır. Her ikisi de genellikle *sahte haber* kavramı altında ele alınır. Ancak, her birinin barındırdığı tehditleri doğru bir şekilde değerlendirmek için kavramlar arasındaki ayrımı bilmek önemlidir. Dezenformasyon, ifade özgürlüğüne yönelik daha ciddi bir tehdittir. Çünkü dezenformasyon, içeriğin doğru olduğuna dair samimi bir inanç altında paylaşılabilen yanlış bilgilendirmeden farklı olarak, halkı yanıltmak ve etkilemek için kasıtlı olarak oluşturulan ve yayılan bilgilerdir. Üstelik yapay zeka gibi modern teknoloji dezenformasyonun yayılmasını da kolaylaştırmıştır. Sosyal medya platformları hayata geçirdikleri retweetleme, paylaşma veya yeniden yayınlama mekanizmalarıyla içerik paylaşımını her zamankinden daha hızlı hale getirmiştir⁶⁴.

Yapay zeka teknolojisi, dezenformasyonun etkilerini daha önce hayal bile edilemeyecek seviyelere çıkarmıştır. Bugün artık, *deepfake* olarak bilinen ikna edici sahte ses ve görüntü içerikleri oluşturulmakta ve bu ses ve görüntüler, ilgisiz görüntü veya videoların üzerine yerleştirilebilmektedir⁶⁵. Aslında topluma güvenilir bilgi verilmesi gerekir. Ancak, sahte ve yanıltıcı ses ve video görüntüleri hızla gerçekçi hale geldikçe, üretimi kolaylaştıkça, sahteliğinin tespiti zorlaştıkça ve geniş çapta yayıldıkça, gerçek ses ve video görüntüleri bile güvenilmez hale gelecektir⁶⁶. Böylece, gerçek ile kurgu arasındaki çizgi bulanıklaşarak olumsuz sonuçlara yol açabilecektir. Dezenformasyona karşı insanlar iki şekilde tepki verebilir: Stratejik bir zamanda yayınlanan ve seçimlerde kamuoyunu etkileyebilecek veya protestoları kıskırtabilecek videolara inanarak manipüle veya suiistimal edilmiş olur. Ya da gerçek videoların bile gerçekliğine güvenmeyecektir. Böylece bir haber, bilgi veya düşüncenin gerçekliğini kanıtlamak zorlaşacak ve bilgi güvenilmez hale gelecektir⁶⁷. Her ikisi de ifade özgürlüğü açısından zararlıdır. Ayrıca seslerin ve görüntülerin taklit edilebilirliği, ifade özgürlüğünün sosyal medya gibi ortamlarda kullanılması önünde insanlarda korku veya endişe oluşturabilir. Yani insanlar, sesinin veya

⁶⁴ NUNEZ, Fernando: Disinformation Legislation and Freedom of Expression, UC Irvine Law Review, vol.10, no.2, March 2020, s.785-786.

⁶⁵ WELLS-EDWARDS, Bryn: What's in a Voice? The Legal Implications of Voice Cloning, Arizona Law Review, vol.64, no.4, 2022, s.1214-1215.

⁶⁶ BARBER, Alex: Freedom of expression meets deepfakes, Synthese, 202, Article No.40, 20 July 2023, s.1-2. <https://link.springer.com/ARTICLE/10.1007/s11229-023-04266-4> (Erişim tarihi: 03.11.2023).

⁶⁷ NUNEZ, s.786.; ROUMATE, s.3.

görüntüsünün suiistimal edileceği korku ve endişesi ile sosyal medyada ses veya görüntüsünü kullanmakta tereddüt edecektir. Bu da ciddi bir şekilde ifade özgürlüğünün kullanılmasına zarar verecektir.

Yapay zeka teknolojisi ile yapılan dezenformasyonun önemli sonuçlar doğurabileceği alanlardan birisi de politikadır. Çünkü dezenformasyon, dünya genelinde seçimleri ve kamuoyunun algısını etkilemek için giderek daha fazla kullanılmaktadır. Bu sorun geçmişten beri var olmasına rağmen, sosyal medya platformlarının yaygınlaşması ile birlikte daha da artmıştır. Sosyal medya ve gelişen teknoloji birleşerek, bireyin fikir alma ve yayma hakkını tehdit edecek ölçekte dezenformasyona imkan sağlamıştır. Bu tür bir dezenformasyon kampanyası, seçim sonuçlarını etkileyerek gerçeğin ortaya çıkmasına engel olabilir⁶⁸.

Yapay zeka teknolojisi ile yapılan dezenformasyonun önemli sonuçlar doğurabileceği diğer bir alan ise *ekonomidir*. Üretici veya satıcılar, kendi ürünlerini satmak ve rakip firma ürünlerini kötülemek için dezenformasyonu kullanabilirler. Bir de bunun yapay zeka yoluyla otomatik olarak gerçekleştirilmesi, üstesinden gelinemeyecek sonuçların ortaya çıkmasına sebep olabilir. Ancak özellikle ticari/ekonomik dezenformasyonla mücadele için yeterli hukuki araç yoktur. Bunun yerine şimdilik, insan veya yapay bilgi doğrulayıcıların konuşlandırılması, dezenformasyonun işaretlenmesi veya doğru bilgilerle çevrenmesi, dezenformasyonu tespit etmek için tarayıcı uzantıları kullanılması, bu tür bilgilerin sosyal medya akışında sıralamasının düşürülmesi veya sahte hesapların veya sahte haberler yayan botların kapatılması önerilmektedir⁶⁹.

Yapay zekanın ekonomik alandaki olumsuz etki doğurabileceği bir konu da marka sesleri ile ilgilidir. Marka iletişimi ve sosyal medyanın gelişmesi ile birlikte, dijital ortamda marka sesi her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda yapay zeka, sosyal medyada kullanıcıların ilgisini çekebilecek marka sesini ve tonunu tahmin ve analiz etmek için kullanılmaktadır. Bu noktada kullanıcıların, yapay zeka

⁶⁸ NUNEZ, s.784.

⁶⁹ BRKAN, s.5-6.

yoluyla marka sesi kullanılarak manipüle edilmesi mümkün olabilecektir⁷⁰.

Bu konu ilgili diğer bir sorun da, dezenformasyonun adeta kazançlı bir işe dönüştürülmesidir. Çünkü dezenformasyonun üretilmesi ucuzdur, bunu yapanların zaman alan çapraz referanslama veya doğrulama işlemleriyle uğraşması gerekmez. Sosyal medya platformlarında paylaşım yapmak genellikle ücretsiz olduğundan, dezenformasyonun yayılmasının nominal maliyetleri de vardır. Üretim ve dağıtım maliyetleri neredeyse önemsiz olduğundan, dezenformasyon yapmak için kurulmuş bir web sitesi, profesyonel haber ajanslarına yük olan araştırma ve doğrulama maliyetleri olmadan, çevrimiçi reklamcılığı kâr elde etmek için kullanabilmektedir⁷¹.

İfade özgürlüğünün gerçek anlamda sağlanabilmesi için dezenformasyonla mücadele edilmesi gerekir. Bu mücadele devletler için bir yükümlülük niteliğindedir. MSHS'nin 19. maddesine göre “herkes müdahale olmaksızın görüş sahibi olma hakkına sahiptir. Bu hak her türlü bilgi ve fikri arama, alma ve yayma özgürlüğünü” içermektedir. İnsanların çevrimdışı olarak yararlandığı özgürlükler, çevrimiçi ortamda da geçerlidir. Bu haklar özel bir görev ve sorumluluk bilinci ile kullanılması gerekir. Bu nedenle bu hak, sadece hukukun öngördüğü ve başkalarının haklarına ve itibarına saygı ve ulusal güvenliği veya kamu düzeni veya sağlık ve ahlaki koruma amaçları ile sınırlandırılabilir. Ancak bu tür sınırlandırmalar, gerekli, orantılı ve en az müdahaleci olmalı ve istenilen sonuca ulaşabilecek araçlar arasında yer almalıdır⁷².

Dezenformasyonla mücadele kapsamında 2017 yılında İfade Özgürlüğü ve “Yalan Haber”, Dezenformasyon ve Propagandaya İlişkin Ortak Deklarasyon⁷³ yayınlanmıştır. Deklarasyon’da bazı standartlar belirlenmiştir: 1-”yanlış haberler” veya “objektif olmayan bilgiler” de

⁷⁰ SIRODA, Sati - SURIKOVA, Jülija: Does The Dependence Of Brand Voice On AI Restrict Freedom Of Expression In Social Media?, Acta Prosperitatis, 14, 2023, s.155-156. <http://dx.doi.org/10.37804/1691-6077-2023-14-155-165> (Erişim tarihi:03.11.2023).

⁷¹ NUNEZ, s.787.

⁷² NUNEZ, s.791.

⁷³ OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe): Joint declaration on freedom of expression and “fake news”, disinformation and propaganda, 3 March 2017 <https://www.osce.org/fom/302796> (Erişim tarihi:03.11.2023).

dahil olmak üzere belirsiz ve muğlak fikirlere dayalı bilgilerin yayılmasına ilişkin genel yasaklar, uluslararası standartlarla uyumsuzdur ve kaldırılmalıdır. 2-(hakaret veya iftiraya ilişkin) ceza kuralları aşırı derecede kısıtlayıcıdır ve kaldırılmalıdır. Yanlış ve iftira niteliğindeki beyanlardan sorumluluğa ilişkin özel hukuk kuralları, yalnızca sanıklara tam bir fırsat tanınması ve bu ifadelerin doğruluğunu kanıtlamada başarısız olması ve aynı zamanda adil yorum gibi diğer savunmalardan faydalanması durumunda meşrudur. 3-Devletler, yanlış olduğunu bildikleri veya makul olarak bilmeleri gereken (dezenformasyon) ya da doğrulanabilir bilgilerin (propaganda) pervasızca göz ardı edildiğini gösteren açıklamalar yapmamalı, desteklememeli, teşvik etmemeli veya daha fazla yaymamalıdır. 4-Devletler, ulusal ve uluslararası yasal yükümlülüklerine ve kamu görevlerine uygun olarak, ekonomi, kamu sağlığı, güvenlik ve çevre gibi kamu çıkarını ilgilendiren konular da dahil olmak üzere güvenilir ve güvenilir bilgiler yaymaya özen göstermelidir.

Aslında, dezenformasyonu tespit etmek ve onunla mücadele etmek için algoritmik araçların kullanılması, dezenformasyonla mücadelede verimliliğin artmasına yol açabilir. Otomatik tespit, sıralamanın düşürülmesi ve bilgilerin sahte olduğu konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi, sahte haberlerle mücadelenin hızını ve kapsamını artırabilir. Bununla birlikte, bu tür otomatik araçların kullanımının kasıtsız olarak yanlış sonuçlara yol açabileceği ve doğru olan haberlerin bile hatalı bir şekilde dezenformasyon olarak etiketleneceği de göz ardı edilmemelidir⁷⁴.

Devletlerin mesela pandemi sebebiyle veya bilgi kirliliği ile mücadele kapsamında kabul ettiği kurallar, ifade özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği (mahremiyet) üzerinde ciddi bir kısıtlama doğurmuştur. Bu durum genel olarak uluslararası insan haklarıyla ilgili yeni hukuki tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu nedenle UNESCO, hâkimler ve mahkemeler için, ifade özgürlüğünü korumak ve geliştirmek amacıyla uluslararası hukukun teorik çerçevesini ve insan hakları standartlarını uygulamak için referans olarak kullanılacak kılavuz yayınlamıştır⁷⁵.

⁷⁴ BRKAN, s.6.

⁷⁵ UNESCO: Protecting Freedom of Expression during the COVID-19 crisis: UNESCO issues Guidelines for Judicial Operators, 15 September 2020, <https://www.unesco.org/en/ARTICLEs/protecting-freedom-expression-during-covid-19-crisis-unesco-issues-guidelines-judicial-operators> (Erişim tarihi: 03.11.2023).

Sonuç olarak dezenformasyonun bizzat yapay zeka tarafından gerçekleştirilmesi veya dezenformasyonun yapay zeka tarafından doğru bir şekilde tespit ve ayırt edil(e)memesi, ifade özgürlüğü ve özellikle bilgi alma hakkı üzerinde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Buna karşı uluslararası ve ulusal yasal bir çerçevenin çizilmesine ve paydaşlar arasında işbirliğine ihtiyaç vardır.

D. Unutulma Hakkının Yapay Zeka Yoluyla Gerçekleştirilmesi

Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD), Google Spain kararında “unutulma hakkını, kişinin geçmişe ilişkin bilgilerinin, daha üstün bir menfaat olmadığı takdirde, diğer kişiler tarafından sürekli ulaşılabilir olmasının önüne geçilmesi” olarak tanımlamıştır. Mahkeme bilgi edinme hakkı ile kişisel verilerin korunması ve özel hayatın gizliliği hakları arasında bir denge gözetilmesi gerektiğini belirtmiştir⁷⁶. Konunun bizi ilgilendiren yönü ise bu dengelemenin/unutulmanın insanlar yerine veya en azından insanlara önemli ölçüde teknik destek sunan yapay zeka algoritmalarının yardımıyla otomatik olarak gerçekleştirilmesi sorunudur. Yukarıda bahsedilen yasa dışı içeriğin veya dezenformasyonun otomatik olarak kaldırılmasında olduğu gibi, algoritmalar, en azından algoritmik önerinin nihai olarak doğrulanması biçiminde, belirli bir derecede insan müdahalesini gerektirecek bu tür bir dengelemeyi gerçekleştirmek için yeterli donanım (henüz) sahip değildir. Bu nedenle unutulma hakkı bağlamında otomatik olarak içeriğin kaldırılması veya dizinden çıkarılması, veri koruma lehine dengeyi çok fazla bozuyorsa, içerik sağlayıcının ifade özgürlüğü veya kullanıcıların bilgi edinme hakkı orantısız bir şekilde ihlal edilecektir⁷⁷.

E. Yapay Zeka Yoluyla İçerik Üretilmesi

Dezenformasyon yollarından birisi de yapay zeka yoluyla üretilen içerikler yoluyla yapılmasıdır. Son yıllarda ChatGPT, MidJourney ve Bard gibi bazı internet uygulamaları, belirli bazı konularda kendilerinden talep edilen içeriği kullanıcılara sunmaktadır. Bu uygulamalar, yapay zekâ teknolojisi program ve/veya yazılım olup, makine öğrenimi veya algoritmalarla bu içeriği üretmekte veya bir araya getirmektedir.

⁷⁶ C-131/12 Google Spain ECLI:EU:C:2014:317, para.81.

⁷⁷ BRKAN, s.6-7.

Yukarıda belirtildiği gibi, bu içerik, kendilerine daha önce yüklenmiş bilgiler ile yapay zekânın dijital ortamda elde ettiği verilerden, genellikle makine öğrenimi yoluyla üretilmektedir. Üretilen bu içerik de bir ifadedir. Ancak yapay zeka tarafından üretilmiş bir ifadedir.

Yapay zekâ tarafından üretilmiş içeriklerle ilgili olarak şu sorular sorulabilir⁷⁸: Yapay zeka yoluyla üretilen içerik, ifade özgürlüğü kapsamında korunması gerekir mi? Nasıl? Acaba yapay zekâ, insanların tahmin edemeyeceği şekilde içerik üretilip genişletebilir mi? Genişletirse bu ifadeden dolayı kim sorumlu tutulacaktır? Bu uygulamaların kullanıcılarının yapay zekâ tarafından üretilmiş içeriklere ulaşma hakkı var mıdır?

Uluslararası insan hakları belgeleri kapsamında bu sorulara genel olarak olumlu cevap verilmesi gerekir. Yani, yapay zekâ yoluyla üretilen içerikler, ifade özgürlüğü kapsamındadır. Çünkü bu içerikler, her ne kadar doğrudan insan tarafından oluşturulmasa bile insan tarafından tasarlanan yapay zekâ tarafından üretilmektedir. Yani bu ifadeler insan ürünü ifadeler olarak değerlendirilmelidir. Burada *ilk sorun* bu ifadelerin hukukun korumadığı alana çıkması, mesela dezenformasyon yapması durumunda bundan kimin sorumlu olacağıdır. *İkinci sorun* ise yapay zeka tasarımcıları dezenformasyon amaçlı kullanması halinde bu uygulamaların kullanıcılarının haber, bilgi ve düşüncelere ulaşma özgürlüğünün kısıtlanmasıdır.

Yapay zekâ tarafından üretilen ve hükümeti eleştirme, kürtaj, cinsiyet kimliği veya iklim değişikliği ile ilgili bir içeriğin devlet tarafından kısıtlanması⁷⁹ halinde ifade özgürlüğü ihlal edilmiş olabilir. Çünkü kullanıcıların, bu kısıtlama yüzünden siyasi ve ahlaki karar alma süreçleriyle alakalı bulabilecekleri farklı görüşleri duyma fırsatları zayıflayacaktır⁸⁰. Yapay zekâ tasarımının objektif olmaması durumunda da kullanıcıların bilgiye ulaşma hakkı ve dolayısıyla ifade özgürlüğü ihlal edilmiş olacaktır. Bu durumda da devletin, bireylerin bilgiye ulaşma hakkını güvence altına alıp almadığı sorusu gündeme gelecektir.

⁷⁸ VOLOKH, Eugene – LEMLEY, Mark A. - HENDERSON, Peter: Freedom Of Speech and AI Output, Journal of Free Speech Law, Vol.3, Issue.2, 2023, s.651 vd.

⁷⁹ Burada yapay zeka tarafından kısıtlama değil, tam tersine yapay zeka tarafından üretilen içeriğin devlet tarafından kısıtlanmasından söz ediyoruz.

⁸⁰ VOLOKH - LEMLEY - HENDERSON, s.656.

V. SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yapay zeka kullanımının son derece gerekli ve yaygın olacağı yeni bir döneme girmiş bulunmaktayız. Her alanda olduğu gibi yapay zekayı da insan haklarının ve özellikle ifade özgürlüğünün korunması ve geliştirilmesi bakımından olumlu kullanmak gerekir. Ancak yapay zekanın başta ifade özgürlüğü olmak üzere temel hak ve özgürlükleri olumsuz etkileme potansiyeline karşı bütün paydaşların dikkatli olması, ihtiyaçtan öte bir zorunluluk haline gelmiştir. Böylece, yapay zekanın getireceği tehlikelerin farkında olmayanlar da dahil olmak üzere herkesin ifade özgürlüğü korunabilir.

Yapay zekanın tehlikeli olabileceği iki durum vardır. İlki tamamen otonom silahlarda olduğu gibi yapay zekanın yıkıcı bir şey yapmaya programlanmış olmasıdır. Düşman tarafından engellenmeyi önlemek için, bu silahlar basitçe kapatılması son derece zor olacak şekilde tasarlanmıştır. Böylece insanlar silahın kontrolünü kaybedebilir. İkincisi ise yapay zekanın yararlı bir şey yapmaya programlanması ancak amacına ulaşmak için yıkıcı bir yöntem geliştirmiş olmasıdır. Otonom akıllı bir arabadan sizi mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde havaalanına götürmesini isterseniz, sizi oraya helikopterler tarafından kovalanarak ve kasmuk içinde götürebilir. Çünkü yapay zekanın sevgi veya nefret gibi insani duyguları sergileme ihtimali düşük ve kasıtlı olarak iyiliksever veya kötü niyetli olması beklenemez⁸¹.

Yapay zekanın bu yönünü, ifade özgürlüğüne yönelik olası ve halihazırda mevcut olan risk ve müdahalelerle ilişkilendirdiğimizde, bireyin hangi haber, bilgi veya düşünceye erişmesi gerektiğine, hangi haber bilgi veya düşünceyi ifade edebileceğine yapay zeka yoluyla karar verilmesi, büyük bir problemle karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Mesela yukarıda unutulma hakkı bağlamında verileri yok etmek için programlanmış bir yapay zeka bütün verileri silecek ve muhtemelen insan buna engel olamayacaktır. Bu noktada muhtemel ve mevcut sorunları ve çözüm önerilerini şu başlıklar altında ele almak mümkündür⁸²: İlki ifade özgürlüğünün sağlanmasında devletlerin pozitif yükümlülükleri, ikincisi, yapay zeka sistemlerine ilişkin şirketlerin iç düzenlemeleri ve üçüncüsü,

⁸¹ CONN, Ariel: Benefits & Risks of Artificial Intelligence, (14 Nov 2015) <https://futureoflife.org/ai/benefits-risks-of-artificial-intelligence/> (Erişim tarihi:03.11.2023).

⁸² ARTICLE 19, FE in AI, s.15-16.

ifade özgürlüğünün ihlal edilmesi halinde hesap verebilirlik ve sorumluluk, dördüncüsü hukukun üstünlüğüne olan inancın geliştirilmesi ve sonuncusu ise kamu algısı ve medyanın görevidir.

A. Devletlerin Pozitif Yükümlülükleri

İfade özgürlüğü kapsamında özellikle haber, bilgi ve düşüncelere erişim hakkı çok sayıda uluslararası sözleşme ve bildirgede güvence altına alınmıştır. AİHS, MSHS ve Avrupa Temel Haklar Bildirgesi bunlardan birkaçıdır. Bu kapsamda devletlerin yetkileri altındaki kişilere karşı pozitif bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Devletin bu yükümlülüklerini, *insan hakları ilkelerine uygun davranma, kamuoyunu bilgilendirme, pozitif koruma tedbirleri alma, veri toplama ve kullanma biçiminin yasal çerçevesini belirleme, tekelsizliği önleme* şeklinde saymak mümkündür.

Devletler öncelikle kendi kurumlarının, başta ifade özgürlüğü olmak üzere *insan hakları temel ilkelerine uygun davranmasını*, kişilerin haber, bilgi ve düşüncelere ulaşmasını ve kamuoyunun doğru bir şekilde *bilgilendirilmesini* sağlamak zorundadır⁸³.

Devletlerin, yapay zeka destekli içerik denetimi, kişiselleştirme ve dezenformasyon konularında pozitif bazı adımlar atması gerekebilir. Günümüzde internet, bireylerin ifade özgürlüğü ve bilgi edinme haklarını kullanmasında büyük rol oynamaktadır. Kişilerin yapay zeka destekli araçlarla alabileceği haberler, kullanıcıların aldığı haberlerin kalitesini ve türünü değiştirebilir. Bu durum bazı kullanıcıların alacağı bilgi yelpazesinin daralabileceği ve onların düşünme biçimlerini ve ifade özgürlüklerini etkileyeceği anlamına gelir. Bu nedenle devletlerin, kişilerin bilgiye ulaşma hakkını temin edecek hukuki düzenlemeler yapması gerekmektedir. AİHM, “ifade özgürlüğünün gerçek ve etkili bir biçimde kullanımının yalnızca devletin her türlü müdahaleden kaçınması demek olmadığını, bireyler arası ilişkilere varıncaya kadar *pozitif koruma tedbirlerinin alınmasını* gerektirdiğini” belirtmektedir⁸⁴. Benzer şekilde ABAD, bazı kararlarında, “yasadışı içerik ile yasal içerik arasında yeterince ayırım yapamayan bir sistemin, yasal iletişimin engellenmesine yol açabileceğinden potansiyel olarak bilgi edinme özgürlüğünü

⁸³ KAYE, para.62.

⁸⁴ Dink v. Turkey, Applications no. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, ECHR, para.104., Özgür Gündem v. Türkiye, para. 42-46.

zayıflatacağını” belirtmiştir⁸⁵. Yine ABAD başka bir kararında “her türlü engelleme veya tedbirin kesinlikle incelenmesi gerektiğini, aksi takdirde kullanıcıların bilgi edinme özgürlüğünün zarar göreceğini” vurgulamıştır⁸⁶.

Devlet, yapay zeka yoluyla içerik kişiselleştirme ve denetimi konusunda, sadece içeriği değil *verinin toplanma ve kullanılma biçimini* de güvence altına almalıdır⁸⁷. Çünkü ifade özgürlüğü, hem sınırlamaların hukuka uygun ve elde edilmek istenen amaca yönelik olmasını hem de veri toplama ve kullanılma biçimlerindeki belirliliği ve şeffaflığı da kapsamaktadır.

Ve nihayet devletler, çevirim içi ortamlarda, çeşitlilik ve çoğulculuk politikası takip etmeli, rekabetçi bir ortam sağlamalıdır. Bu kapsamda devletler, yapay zeka uzmanlığının ve gücünün birkaç baskın şirketin elinde yoğunlaşmasını ve tekelleşmesini önlemek için gerekli düzenlemeler yapmalı, paydaşların işbirliğini ve tarafsızlığını temin etmelidir⁸⁸.

Avrupa Konseyi, üye devletlere, sosyal medya ve arama motorları da dahil olmak üzere haber ajanslarının, yapay zeka destekli araçlara kaynak sağlayarak internet kullanıcılarının bilgi edinme veya görüş sahibi olma haklarını kısıtlamamaları gerektiğini tavsiye etmiştir. Buna göre bireyler, kendilerini ilgilendiren algoritmik karar alma süreçleri hakkında bilgilendirilmeli ve insan hakları ihlallerine karşı etkili çözüm yollarına erişim sahibi olmalıdır⁸⁹.

B. Şirketlerin Kendi İç Düzenlemeleri

Yapay zeka yoluyla içerik kişiselleştirme ve denetimi konusunda sadece devletlerin çabası yeterli değildir. Bunun yanında yapay zeka üreten ve kullanan şirketlerin de iç düzenleme ve denetime gitmesi,

⁸⁵ Case C-70/10 Scarlet Extended ECLI:EU:C:2011:771, para 52.; Case C-360/10 SABAM ECLI:EU:C:2012:85, para.50.

⁸⁶ Case C-314/12 UPC Telekabel Wien, ECLI:EU:C:2014:192, para.50.

⁸⁷ ARTICLE 19, FE in AI, s.15-16.

⁸⁸ KAYE, para.64.

⁸⁹ HELBERGER, Natali and OTHERS: Implications of AI-driven tools in the media for freedom of expression, Council of Europe, 28-29 May 2020, s.17 <https://rm.coe.int/cyprus-2020-ai-and-freedom-of-expression/168097fa82> (Erişim tarihi:03.11.2023).

uluslararası ve ulusal düzenlemelere uygun teknoloji üretmesi ve program yazması gerekir. Şirketlerin hizmet şartları ve/veya politikaları, ifade özgürlüğü konusunda büyük bir etkiye sahiptir. Yasadışı veya istenmeyen bir içeriğin denetimi, kaldırılması veya engellenmesinde şirketlerin adeta polis, hakim ve infaz görevlerini hep birlikte yürüttüğü söylenebilir⁹⁰. Bu kapsamda şirketlerin yükümlülüklerini, *insan hakları hukukuna uygun davranma, şeffaflık, bildirim ve bağımsız denetim, kullanıcılarına talep, itiraz ve şikayet mekanizmaları kurma* şeklinde sayabiliriz.

Şirketler platformlarında, hizmetlerinde ve uygulamalarında yapay zeka teknolojilerini nerede ve nasıl kullandıklarını, bildirim yükümlülüğü kapsamında açıkça belirtmelidir. Özellikle platform hizmet şartları evrensel *insan haklarına uygun* olmalıdır⁹¹. Burada özellikle sosyal medya şirketleri önem taşımaktadır. Çünkü yapay zeka çok sayıda paydaşı ilgilendiren kapsamlı bir sistemdir. Bu açıdan şirketlerin de devletler gibi bazı yükümlükleri bulunmaktadır.

Günümüzde yapay zeka üreten ve kullanan çok sayıda şirket, bu sistemlerini *şeffaf* olmayan yollarla geliştirmektedir. Ticari sır ve rekabet gibi şeffaflığın önündeki yüksek engeller ve bu sistemlerin karmaşıklığı nedeniyle diğer paydaşların bu teknolojilerin ifade özgürlüğü üzerindeki etkisiyle eleştirel bir şekilde ilgilenmesi giderek zorlaşmaktadır⁹². Bu nedenle şirketler, yapay zeka kodlarını denetlenebilir hale getirmeli, yasal gerekliliklerden ayrı olarak *bağımsız denetimi* mümkün kılmalı ve denetim sonuçları kamuya açıklamalıdır⁹³. Bu nedenle yapay zeka sistemleri için teknik standartlar, düzenleme ve yönergeler yapılırken devlet ve diğer paydaşlar işbirliği yapmalıdır. Özellikle etkili şeffaflık ve izleme mekanizmalarına bağlayıcı olmayan yapılar eşlik etmelidir.

Şirketler, kullanıcıların yapay zeka sistemlerinden olumsuz etkilendiğini iddia edenler için *talep, itiraz ve şikayet sistem ve yolları* sağlamalıdır. Bu kapsamda şirketler, yapılan itirazlara zamanında cevap vermek için insan incelemesi ve çözüm sistemlerini uygulamaya koymalıdır. Ayrıca talep ve şikayetlerin türlerine göre etkili çözüm yollarına ilişkin bilgilendirme yapılmalıdır⁹⁴.

⁹⁰ SEARS, s.613.

⁹¹ KAYE, para.65-66.

⁹² ARTICLE 19, FE in AI, s.15-16.

⁹³ KAYE, para.69.

⁹⁴ KAYE, para.70.

Hesap verebilirlik ile ilgili bir hususu da burada belirtmek gerekir: Bazı haber, bilgi ve düşünceler toplumda tartışma doğurmaktadır. Devletler sosyal medya şirketlerinden çoğu zaman açık bir hukuki dayanak olmadan bu ifadelerin kaldırılmasını istemektedir. Burada devletin hukuki olarak belirlemediği çözümler, özel sektör tarafından yapılması beklenmektedir. Bu durum hesap verebilirlik ve şeffaflık gibi kavramlara zarar verebilecektir⁹⁵. Devletlerin toplumdan gelen tepkileri azaltmak için yapay zeka teknolojisi üreten veya kullanan şirketler üzerindeki bu baskısının kısır bir döngüye yola açtığını da göz önünde bulundurmak gerekir. Bu baskı, şirketleri zararlı veya hukuka aykırı içeriği denetlemeye yönelik daha karmaşık sistemleri programlamaya yöneltmektedir⁹⁶. Bu da çoğu zaman ifade özgürlüğüne ilişkin uluslararası hukuki sınırlamaların ötesine geçen sonuçlara yol açmaktadır. Bu nedenle devletin çevirim içi platform sahiplerinden herhangi bir içeriğin kaldırılması taleplerinde makul ve hukuka uygun davranması önemlidir.

C. Hesap Verebilirlik ve Sorumluluk

Yapay zeka yoluyla ifade özgürlüğünün hukuka aykırı bir şekilde ihlal edilmesi halinde hesap verebilirlik ve sorumluluk bağlamında dört önemli sorundan söz etmek mümkündür: *İlki* müstehcenlik veya terörizm gibi ifade özgürlüğüne müdahale alanlarının ulusal hukuklarda veya çevirim içi platformlarda farklı şekillerde tanımlanmış olmasıdır. Bu durumda bir ülkede ihlal olarak kabul edilen bir müdahale, başka bir ülkede hukuka uygun görülebilmektedir⁹⁷. Bu nedenle özellikle yapay zeka yoluyla içerik denetimlerine ilişkin uluslararası bir çerçeve oluşturulması önem taşımaktadır.

İkinci önemli sorun zararın tespiti ile ilgilidir. Yapay zeka sistemlerinin genellikle gizliliği nedeniyle, somut bir zarar oluşana kadar, yapay zekanın ifade özgürlüğü hakkı üzerindeki etkisinin araştırılmasını veya değerlendirilmesini neredeyse imkansız kılmaktadır. Özellikle makine öğrenimi algoritmalarının ne zaman kullanıldığı her zaman net değildir. Dolayısıyla yapay zeka kullanımından kaynaklanan zararların tespit edilmesi oldukça zordur. Bir zarar tespit edilse bile sebep olan

⁹⁵ KOLAREVIC, s.121.

⁹⁶ SEARS, s.609.

⁹⁷ KAYA, s.164.

kişilerin sorumluluğuna gidilmesi ve ihlallere ilişkin hesap verebilirliğin sağlanması kolay olmamaktadır⁹⁸. Burada yapay zeka yoluyla oluşan ihlalde zararın tespitine ilişkin bir uluslararası ortak bir yöntem benimsenmelidir.

Üçüncüsü ifade özgürlüğüne yapay zeka yoluyla müdahaleden oluşan zarardan kimin sorumlu olacağı belirsizliğidir. Yapay zeka sistemlerinin insan denetiminde kalması ve nihayetinde sorumluluğuna gidilebilecek bir insanın bulunması bugün için en iyi çözümdür. Bu konuda AB'nin yaklaşımı da bu yöndedir. Konu ile ilgili Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen bir karara göre “yapay zekadaki otonom karar alma, insanları sorumluluktan kurtarmamalı ve karardan sorumlu insanın belirlenebilmesi için karar verme süreçlerinde nihai olarak her zaman insan sorumlu olmalıdır⁹⁹. Ayrıca çevirim içi ortamdaki içerikten platform sahibi şirketin mi yoksa içerik sahibinin mi sorumlu olacağı açıkça belirlenmelidir¹⁰⁰.

Dördüncüsü ise çevirim içi ortamda yapay zeka sisteminin uygulanması veya kullanılması nedeniyle bir ihlalin mağduru olduğunu iddia eden kişilere, ulusal bir makam önünde etkili bir çözüm yolu sunulmasıdır¹⁰¹. Bu durum hak arama özgürlüğünün tabii bir tezahürüdür. Yapay zeka gibi karmaşık bir sistemin müdahalesi sebebiyle ifade özgürlüğü ihlal edilen kişiye etkili bir hak arama yolu sağlanmalıdır.

D. Hukukun Üstünlüğüne Saygı Bilinci

Yapay zekanın ifade özgürlüğüne müdahalesi kapsamındaki mevcut iyileştirme girişimleri, dar anlamda teknik standartların, etik çerçevelerin ve adalet, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi kavramların geliştirilmesine odaklanmaktadır. Ancak bu düzenleme ve çerçevelerin

⁹⁸ ARTICLE 19, FE and AI, s.15-16.

⁹⁹ EU European Parliament: Artificial intelligence: questions of interpretation and application of international law, P9_TA(2021)0009, (2020/2013(INI)). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0009_EN.pdf (Erişim tarihi: 07.10.2023); Yapay zekaya kişilik verilerek sorumlu tutulması ile ilgili tartışmalar için bakınız: KILIÇASLAN, Seda Kara: Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Hukuki Kişiliği Üzerine Tartışmalar, YBHD, Yıl:4 Sayı:2019/2, s.363-389.

¹⁰⁰ KAYA, s.164.

¹⁰¹ HELBERGER and OTHERS, s.17.

uygulanabilir olması, hukukun üstünlüğüne olan saygı bilicinin oluşmasına bağlıdır. Bu alanda yürütülen çalışmaların büyük bir kısmı, bu tür yaptırım mekanizmalarından yoksundur¹⁰². Aslında hukukun üstünlüğüne olan saygı bilinci, hukuki düzenlemelerden ziyade kişisel ve toplumsal eğitim ve gelişme ile ilgilidir. Bu bilinç, içinde bulunulan toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerinden etkilenerek uzun zaman içinde oluşmaktadır. Hukuk kurallarına uygun davranmanın herkesin yararına olduğu anlayışının yerleşmesi gerekmektedir.

E. Kamu Algısı ve Medyanın Rolü

Yapay zeka ilgili yaygın söylemlerin çoğu, yapay zeka sistemlerinin güncel, pratik ve gerçekçi sonuçları yerine doğurduğu veya doğuracağı tehlikelere odaklanmaktadır. Bu tür olumsuz senaryo ve varsayımlar, dikkati ve finansmanı ifade özgürlüğü ve mahremiyetle ilgili mevcut sorunlardan uzaklaştırmaktadır. Yapay zeka ile ilgili doğru haber verilmesinde medya önemli bir rol oynamaktadır¹⁰³. Bu noktada özellikle medyanın yapması gereken görev, yapay zekanın olumlu olarak kullanılması ile ifade özgürlüğü başta olmak üzere hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması arasında hassas bir denge kurmaktır. Toplumda ancak bu şekilde yapay zeka ile ilgili doğru bir algı oluşturulmuş olacaktır. En nihayetinde yapay zeka, insanın emrinde ve insan tarafından yapılan ve programlanan bir donanım veya yazılımdır. Bu aracın insanın ve insan haklarının zararına kullanılmaması için, devlet, yapay zeka üreticisi veya internet kullanıcısı gibi bütün paydaşların kendilerine düşen görevi yerine getirmesi gerekir.

VI. SONUÇ

Yapay zeka artık, günlük hayatın pek çok alanında kullanılan bir teknoloji olmuştur. Ancak yapay zeka, sayılamayacak kadar fazla faydası ile birlikte başta ifade özgürlüğü olmak üzere temel hak ve özgürlükleri olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir. Teknolojik gelişmeler, internet ve sosyal medya, haber, bilgi ve düşüncelere ulaşma ve paylaşmayı daha kolay hale getirmiştir. Ancak aynı zamanda çok fazla hukuka aykırı içerik, nefret ve şiddet söylemi ve dezenformasyona da fırsat vermiştir.

¹⁰² ARTICLE 19, FE in AI, s.15.

¹⁰³ ARTICLE 19, FE in AI, s.15.

Yapay zeka teknolojisi bir yandan ifade özgürlüğü önündeki engelleri kaldırırken diğer yandan bu özgürlüğe müdahale yol ve alanları açılmıştır. Bu kapsamda özellikle arama motorları ve sosyal medyada yapay zeka yoluyla içerik kişiselleştirme, içerik denetimi ve dezenformasyon yapılmaktadır. Bu nedenle birey ve toplum daha sınırlı bilgiye ulaşmaktadır. Bu durum şu an için yapay zekanın nasıl ve hangi çerçevede kullanılması ile ilgili ulusal ve uluslararası kuralların bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Yapay zeka insanlığın düşmanı olarak değil, onu ve haklarını koruyacak, geliştirecek, sağlayacak ve hayatını kolaylaştıracak bir araç olarak görülmelidir.

Yapay zeka alanında her gün yeni gelişme yaşanmaktadır. Ancak buna rağmen, arama motorları veya sosyal medya platformlarında kullanıcının iradesi dışında yapay zeka tarafından yapılan içerik kişiselleştirme, bugün için kişinin haber, bilgi ve düşünceye ulaşmasını sınırlandırmaktadır. Yine yapay zeka tarafından kullanılan içerik denetleme teknolojileri, henüz insan iletişiminin karmaşıklığını kavrayabilmiş değildir. Bu nedenle yapay zekanın insan gözetimi olmadan içerik denetimi yapması, ifade özgürlüğünün aşırı engellenmesi veya taraflı uygulanması sonucunu doğurabilecektir. Benzer şekilde internet kullanıcıları, yapay zeka yoluyla dezenformasyon yapılarak ticari veya siyasi olarak manipüle edilebilecektir.

Bütün bu potansiyel risklere karşı devletlerin, yapay zeka teknolojisi üreten veya kullanan şirketlerin, medyanın ve kullanıcıların görevleri bulunmaktadır. Bu riskler, ancak bütün paydaşların kendilerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi ve işbirliği ile çözülebilecektir.

KAYNAKÇA

- ARTICLE 19: Privacy and Freedom of Expression In the Age of Artificial Intelligence (FE in AI), April 2018. <https://www.article19.org/resources/privacy-freedom-expression-age-artificial-intelligence/> (Erişim tarihi:03.11.2023).
- ARTICLE 19: The Global Principles on Protection of Freedom of Expression and Privacy (Principles of FE), March 2017. <https://www.article19.org/resources/the-global-principles-on-protection-of-freedom-of-expression-and-privacy/> (Erişim tarihi:03.11.2023).
- BARBER, Alex: Freedom of expression meets deepfakes, *Synthese*, 202, Article No. 40, 20 July 2023, s.1-2. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11229-023-04266-4> (Erişim tarihi: 03.11.2023).
- BOZDAG, Engin: Bias in algorithmic filtering and personalization, *Ethics and Information Technology*, Vol:15, Issue:3, 2013, s.209–227. <https://doi.org/10.1007/s10676-013-9321-6> (Erişim tarihi:03.11.2023).
- BOZKURT, Enver - DOST, Süleyman: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Türkiye, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt:7, Sayı:1, 2002.
- BRKAN, Maja: Freedom of expression and Artificial Intelligence: on personalisation, disinformation and (lack of) horizontal effect of the Charter, <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3354180> (Erişim tarihi:03.11.2023)
- CONN, Ariel: Benefits & Risks of Artificial Intelligence, 14 November 2015. <https://futureoflife.org/ai/benefits-risks-of-artificial-intelligence/> (Erişim tarihi:03.11.2023).
- CORTIZ, Diogo – ZUBIAGA, Arkaitz: Ethical and technical challenges of AI in tackling hate speech, *International Review of Information Ethics (IRIE)*, Vol. 29/03, 2021.

- ELTİMUR, Dilara Yüzer: İnsan Haklarının Korunması Bağlamında Yapay Zekâ Uygulamaları, *AkdHFD*, Y Aralık 2022 C.12 S.2, 2022, s.559-594.
- ESKENS, Sarah – HELBERGER, Natali – MOELLER, Judith: Challenged by news personalisation: five perspectives on the right to receive information, *Journal of Media Law*, Vol:9, No:2, 2017, s.259-284, <https://doi.org/10.1080/17577632.2017.1387353> (Erişim tarihi:03.11.2023).
- GILLESPIE, Tarleton: The Relevance of Algorithms, 2014. <https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262525374.003.0009> (Erişim tarihi:03.11.2023).
- HELBERGER, Natali and OTHERS: Implications of AI-driven tools in the media for freedom of expression, Council of Europe, 28-29 May 2020, s.17 <https://rm.coe.int/cyprus-2020-ai-and-freedom-of-expression/168097fa82> (Erişim tarihi:03.11.2023).
- KAYA, Mehmet Bedii: İnsan Hakları Ekseninde İnternetin Kontrolü ve Hukuki Sorumluluk Rejimi, *Anayasa Yargısı*, Cilt: 37, Sayı: 2, 2020, s.159–203.
- KAYE, David: Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, New York: United Nations General Assembly, (A/73/348), 2018, s.1-22. <https://digitallibrary.un.org/record/1643488> (Erişim tarihi: 03.11.2023).
- KILIÇASLAN, Seda Kara: Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Hukuki Kişiliği Üzerine Tartışmalar, *YBHD*, Yıl:4 Sayı:2019/2, s.363-389.
- KOLAREVIĆ, Emina: The Influence of Artificial Intelligence on the Right to Freedom of Expression, *LAW - Theory and Practice*, vol. 39, no. 1, 2022. s.111-126.
- LLANSO, Emma: No amount of “AI” in content moderation will solve filtering’s priorrestraint problem, 23 April 2020. <https://doi.org/10.1177/2053951720920> (Erişim tarihi:03.11.2023).

- MAAS, Mathijs M: International Law Does not Compute Artificial Intelligence And The Development, Displacement or Destruction of the Global Legal Order, *Melbourne Journal of International Law (MelbJIntLaw)* 3 V 20 (1), 2019, s.1-29.
- MARTINEZ, Rex: Artificial Intelligence: Distinguishing Between Types & Definitions, *Nev. L.J.* 19, 2019, s.1015-1042.
- NUNEZ, Fernando: Disinformation Legislation and Freedom of Expression, *UC Irvine Law Review*, vol.10, no.2, March 2020, s.783-798.
- OLIVA, Thiago Dias: ContentModeration Technologies:Applying Human Rights Standards to Protect Freedom of Expression, *Human Rights Law Review*, Vol.20/4, 2020, s.607-640. <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngaa032> (Erişim tarihi:03.11.2023).
- ROUMATE, Fatima: Artificial Intelligence, Ethics and International Human Rights Law, *International Review of Information Ethics (IRIE)*, Vol:29/03, 2021. <https://doi.org/10.29173/irie422> (Erişim tarihi:03.11.2023).
- SEARS, Alan M: Algorithmic Speech and Freedom of Expression, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol. 53, no. 4, October 2020, s.1327-1376.
- SIRODA, Sati - SURIKOVA, Jülija: Does The Dependence Of Brand Voice On AI Restrict Freedom Of Expression In Social Media?, *Acta Prosperitatis*, 14, 2023, s.155-165. <http://dx.doi.org/10.37804/1691-6077-2023-14-155-165> (Erişim tarihi:03.11.2023).
- SİNGİL, Nesrin: Yapay Zekâ ve İnsan Hakları, *Public and Private International Law Bulletin (PPIL)*, 42(1), 2022, s.121-158. <https://doi.org/10.26650/ppil.2022.42.1.970856> (Erişim tarihi: 03.11.2023).
- SURDEN, Harry: Artificial Intelligence and Law: An Overview, *Ga. St. U. L. Rev.* V35/4/8, 2019, s.1306-1337. <https://readingroom.law.gsu.edu/gsulr/vol35/iss4/8> (Erişim tarihi:03.11.2023).

VOLOKH, Eugene - LEMLEY Mark A. - HENDERSON, Peter: Freedom Of Speech and AI Output, Journal of Free Speech Law, Vol.3, Issue.2, 2023, s.651-660.

WELLS-EDWARDS, Bryn: What's in a Voice? The Legal Implications of Voice Cloning, Arizona Law Review, vol. 64, no. 4, 2022, s.1213-1240.

İnternet Kaynakları

EU European Comission: Tackling online disinformation, 2022, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/online-disinformation> (Erişim tarihi:03.11.2023).

EU European Commission High-Level Expert Group on Artificial Intelligence: A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines (EU definition of AI), 8 April 2019, s.1. https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/ai_hleg_definition_of_ai_18_december_1.pdf (Erişim tarihi: 03.11.2023)

EU European Parliament: Artificial Intelligence Act (EU AI Act), P9_TA(2023)0236, 14 June 2023. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0236_EN.html (Erişim tarihi: 03.11.2023)

EU European Parliament: Artificial intelligence: questions of interpretation and application of international law, P9_TA(2021)0009, (2020/2013(INI)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0009_EN.pdf (Erişim tarihi: 07.10.2023).

OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe): Joint declaration on freedom of expression and “fake news”, disinformation and propaganda, 3 March 2017 <https://www.osce.org/fom/302796> (Erişim tarihi:03.11.2023).

UNESCO: Protecting Freedom of Expression during the COVID-19 crisis: UNESCO issues Guidelines for Judicial Operators, 15 September 2020, <https://www.unesco.org/en/articles/protecting-freedom-expression-during-covid-19-crisis-unesco-issues-guidelines-judicial-operators> (Erişim tarihi: 03.11.2023).

Yargı Kararları

Ahmet Yıldırım v. Turkey, Application no. 3111/10, ECHR, 18 March 2013.

C-131/12 Google Spain ECLI:EU:C:2014:317.

Case C-314/12 UPC Telekabel Wien, ECLI:EU:C:2014:192.

Case C-360/10 SABAM ECLI:EU:C:2012:85.

Case C-70/10 Scarlet Extended ECLI:EU:C:2011:771.

Dink v. Turkey, Applications no. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, ECHR, 14 September 2010.

Handyside v. The United Kingdom, Application no. 5493/72, ECHR, 7 December 1976.

Khurshid Mustafa and Tarzibachi v. Sweden, Application no. 23883/06, ECHR, 16 December 2008.

Lingens v. Austria, Application no. 9815/82, ECHR, 8 July 1986.

Ouranio Toxo And Others v. Greece, Application no. 74989/01, ECHR, 20 October 2005.

Özgür Gündem v. Turkey, Application no. 23144/93, ECHR, 16 March 2000.

The Sunday Times v. The United Kingdom, Application no. 6538/74, ECHR, 26 April 1979.

Times Newspapers Ltd v. The United Kingdom, Applications no. 3002/03 and 23676/03, ECHR, 10 March 2009.